

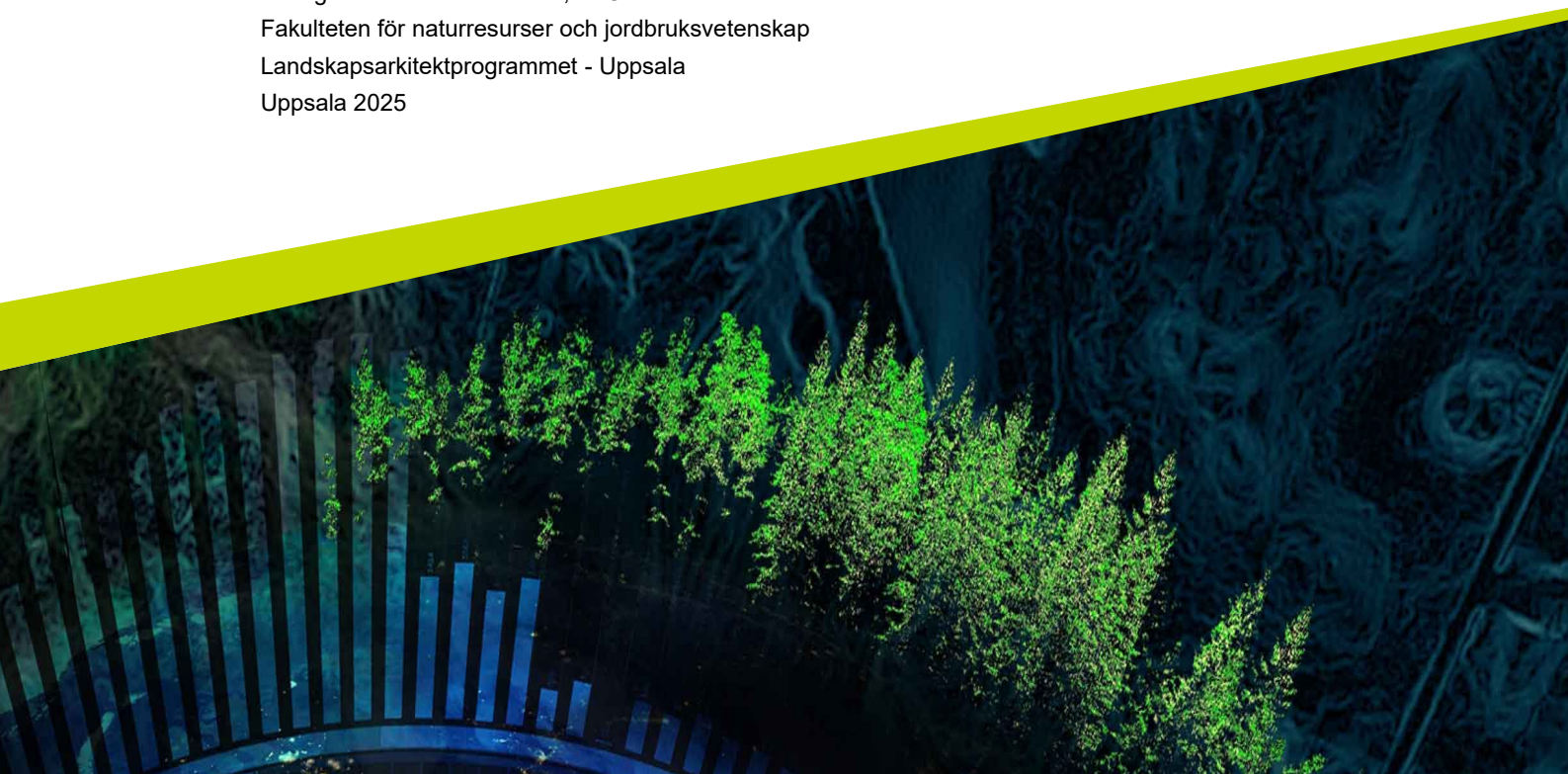

I det gröna bor det sköna

En platsanalys av upplevelsevärden i Ulleråkers odlingsområde med fokus på besökare

Michael Holtorf

Självständigt arbete • 15 hp
Sveriges lantbruksuniversitet, SLU
Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap
Landskapsarkitektprogrammet - Uppsala
Uppsala 2025

Och tänk i parken
På våren
Med ögon känsliga för grönt

B. Hörberg

I det gröna bor det sköna. En platsanalys av upplevelsevärden i Ulleråkers odlingsområde med fokus på besökare

In the Green Lies Delight. A Site Analysis of Experiential Values in the Ulleråker Cultivation Area with a Focus on Visitors

Michael Holtorf

Handledare: Helena Espmark, Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för stad och land
Examinator: Sara Westerdahl, Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för stad och land

Omfattning: 15 hp
Nivå och fördjupning: Grundnivå, G2E
Kurstitel: Självständigt arbete i landskapsarkitektur
Kurskod: EX0861
Program/utbildning: Landskapsarkitektprogrammet - Uppsala
Kursansvarig inst.: Institutionen för stad och land
Utgivningsort: Uppsala
Utgivningsår: 2025
Upphovsrätt: Alla bilder används med upphovspersonens tillstånd.
Elektronisk publicering: <https://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: Perceived Sensory Dimensions, PSD, platsanalys, stadsodling, Ulleråker, upplevelsevärde.

Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap
Institutionen för stad och land
Avdelningen för landskapsarkitektur

Sammanfattning

Stadens grönska är avgörande för invånarnas välmående och hälsa, att båda minskar gör uppdraget att främja stärkande livsmiljöer än mer angeläget. I en tid av förtätning som framträdande strategi i stadsplaneringen ökar vikten av att stadens offentliga utrymmen kan tillgodose alla människors grundläggande behov. Stadsodling kommer med många viktiga och positiva bidrag till inte minst odlarnas hälsa och välmående, men det är inte lika tydligt klarlagt vad odlingsområden kan erbjuda för fler besökare än för odlarna. Uppsatsen undersöker ett odlingsområdes upplevelsekvaiteter utifrån modellen Perceived Sensory Dimensions, PSD. Upplevelsekvaiteterna analyseras genom platsbesök och bedöms med hjälp av ett analysverktyg baserat på en förlaga från Stigsdotter et al. (2020). Sammanfattningsvis identifierades att platsen innehåller många element som bidrar till en varierad och rik upplevelse, samtidigt som den också har flera inslag som skapar en känsla av sammanhållning. Enligt teorin är detta ett motsatspar som ofta motverkar varandra. För att stärka platsens upplevelsekvaiteter ur ett besökarperspektiv föreslås i korthet insatser för att öka platsens sociala och kulturella kvaiteter. Detta stärker inte nödvändigtvis platsens restorativa funktion men bedöms fungera väl ihop med platsens användning och befintliga kvaiteter.

Nyckelord: Perceived Sensory Dimensions, PSD, platsanalys, stadsodling, Ulleråker, upplevelsevärde.

Abstract

The city's greenery is crucial for the well-being and health of its residents, and as both declines, the mission to promote supportive living environments becomes even more pressing. In an era where urban densification is a key strategy in city planning, the importance of public spaces meeting the basic needs of all people increases. Urban gardening offers many important and positive contributions, particularly to the health and well-being of the gardeners themselves, but it is less clear what such areas can offer to visitors beyond the gardeners. This thesis explores the experiential qualities of an urban gardening area using the Perceived Sensory Dimensions (PSD) model. The qualities were analysed through site visits and assessed using an analytical tool based on a framework by Stigsdotter et al. (2020). The findings reveal that the site contains many elements that contribute to a rich and varied experience, while also incorporating features that foster a sense of coherence. According to the theoretical framework, these two qualities often stand in opposition to each other. To enhance the experiential qualities of the site from a visitor's perspective, interventions aimed at strengthening its social and cultural qualities are proposed in short. While these interventions may not necessarily enhance the restorative functions of the space, they are deemed compatible with its current use and existing qualities.

Keywords: Perceived Sensory Dimensions, PSD, Site Analysis, Ulleråker, Urban gardening, Experiential quality.

Innehållsförteckning

Figurförteckning	6
Förkortningar	8
1. Inledning	9
1.1 Syfte och frågeställning.....	10
1.2 Avgränsning.....	10
1.3 Bakgrund.....	12
1.3.1 Ulleråker i korthet.....	12
1.3.2 Miljöpsykologi.....	13
1.4 Perceived Sensory Dimensions - PSD.....	15
1.4.1 Flera generationer och olika benämningar.....	15
1.4.2 En organiserad modell av upplevelsevärden.....	17
1.4.3 Ett verktyg för analys och design.....	18
2. Metod	19
3. Resultat	23
3.1 Naturlig.....	24
3.2 Kultiverad.....	26
3.3 Öppen.....	28
3.4 Social.....	30
3.5 Sammanhållen.....	31
3.6 Diversifierad.....	32
3.7 Skyddad.....	33
3.8 Rofylld.....	34
4. Diskussion	36
4.1 Resultat.....	37
4.2 Metod.....	39
5. Slutsatser	40
Referenser	41
Bilaga A - Analysprotokoll	44

Figurförteckning

Figur beskriven med bild(er) är fotografier tagna av uppsatsens författare 2023-04-17.

- Figur 1. Karta över befintliga och pågående detaljplaner i stadsdelen Ulleråker i Uppsala med analysområdet markerat med grön prick. Formalia enligt författarens bearbetning. Baserad på Kommunkarta, Uppsala kommun (2022). 11
- Figur 2. Flygbild över odlingsområdet i södra delen av Hospitalsträdgården, en stadsdelspark i Ulleråker, som utgör området för platsanalysen. Formalia enligt författarens bearbetning. Ortofoto © Lantmäteriet (2021). 11
- Figur 3. De åtta upplevelsevärdenas inbördes relationer illustrerade och organiserade i en oktagon där motstående par ofta motverkar varandra och närliggande värden i stället samverkar. (Stoltz & Grahn 2021). CC BY 4.0..... 17
- Figur 4. Analyskarta Naturlig visar platsens identifierade naturliga kvalitet där anslutande naturmark och inslag av till synes självsådda träd utgör de främsta. Ortofoto © Lantmäteriet (2021). 24
- Figur 5. Analyskarta Kultiverad visar områdets varierande gångstruktur samt allén av lönnar i norra delen som utgör tecken på medvetet mänskligt handlande. Ortofoto © Lantmäteriet (2021)..... 26
- Figur 6. Bilder som visar två exempel på områdets kultiverade kvalitet med dekorationer utöver själva odlandet. T.v. en bevuxen portalgrind till en lott, samt t.h. en lott med tydliga trädgårdsambitioner. 27
- Figur 7. Analyskarta Öppen visar på möjligheter till utblickar i omkringliggande landskapet och exempel på en centralt belägen öppen mindre gräsyta. Ortofoto © Lantmäteriet (2021). 28
- Figur 8. Bilder som visar platsens vaga tecken på öppenhet som kvalitet. T.v. Vy mot norr visar på viss överblickbarhet och genomsiktighet i allén före löven spricker ut. T.h. Vy mot öster visar liknande möjligheter till längre utblickar över Kungsängen..... 29
- Figur 9. Analyskarta Social visar på sociala kvaliteter där i huvudsak områdets mittgång och entréytorna erbjuder möbler och ytor för att umgås. Ortofoto © Lantmäteriet (2021). 30

Figur 10. Analyskarta Sammanhållen visar dels på hur omgivande trädriddåer möjliggör upplevelsen av att vara i en "annan värld", dels en del av området med ett visuellt mer enhetligt uttryck. Ortofoto © Lantmäteriet (2021).....	31
Figur 11. Bilder som visar exempel på platsens diversifierade kvaliteter. T.v. våriris och blåsippa i fonden som illustrerar både införda och inhemska växter. T.h. variation i material, samt övergång från odlad mark till naturmark. Ortofoto © Lantmäteriet (2021)	32
Figur 12. Analyskarta Skyddad visar identifierade tecken på skyddade kvaliteter där omgivande träd och en mer allmän yta utgör de främsta. Ortofoto © Lantmäteriet (2021).	33
Figur 13. Analyskarta Rofylld visar två platser med en mer tydlig känsla av rofyllighet, där båda hänger ihop med skyddande vegetation och relativt lägre aktivitet. Ortofoto © Lantmäteriet (2021).....	34
Figur 14. Bilder som visar exempel på hur kvaliteten Rofylld störs av ett potentiellt rörigt och skräpigt intryck i vissa delar av undersökningsområdet med löst förvarat material.	35
Figur 15. Spindeldiagram som visar PSD:ernas förekomst graderade från 0-3 enligt platsanalysen. Mest dominant på platsen är Diversifierad och minst närvarande är kvaliteten Öppen som bedöms saknas.	37

Förkortningar

FHM	Folkhälsomyndigheten
PSD	Perceived Sensory Dimensions
SCB	Statistiska centralbyrån
SLU	Sveriges lantbruksuniversitet
WHO	World Health Organization / Världshälsoorganisationen

1. Inledning

Att grönska i staden har en avgörande betydelse för invånarnas välmående är ett väl belagt faktum. Såväl internationellt som i Sverige finns det samband mellan närheten till grönska och folkhälsa, både psykisk och fysisk (WHO 2016; Fong et al. 2018; Paldanius et al. 2019). Samtidigt som mängden tillgänglig grönyta i de större tätorterna minskar eller redan ligger på låga nivåer enligt Statistiska centralbyrån, SCB (2019), så fortsätter den psykiska ohälsan att öka. I synnerhet ökar den psykiska ohälsan hos den yngre delen av befolkningen enligt Folkhälsomyndigheten, FHM (2021). Uppsala är en av de tätorter i Sverige med lägst andel allmänt tillgänglig grönyta per invånare (SCB 2019). Uppsala utgör därtill en av de kommuner som toppar statistiken över befolkning som känner ångslan, oro eller ångest. Detta framgår i den nationella folkhälsoenkäten där 54 procent av tillfrågade kvinnor (riket: 49) och 38 procent av män (riket: 33) uppger så (FHM 2022). Här är det förstas svårt att hävda att det finns ett direkt orsakssamband utan vidare forskning, men att fler mår dåligt gör uppdraget att skapa stärkande livsmiljöer än mer angeläget. Detta särskilt som att förtätning, vilket varit den dominerande strategin i Sverige under de senaste decennierna, ökar konkurrensen om stadens rum och ställer högre krav på hur och till vad de används (Grahn & Stoltz 2021).

En del av utbildningen till landskapsarkitekt vid SLU Ultuna ägnas åt frågan om vad den goda platsen kan vara, vilket passar väl ihop med ett av Sveriges miljö kvalitetsmål om *God bebyggd miljö*. Det syftar övergripande till att berörda aktörer ska verka för och bidra till att skapa en god livsmiljö för människor (Boverket 2019). Frågan vad exakt den goda platsen eller staden är kanske inte har ett enkelt och statiskt svar utan att det beror på ens perspektiv. En av regeringens tio preciseringar av miljömålet ovan gäller natur- och grönområden och lyder: ”Det finns natur- och grönområden och grönstråk i närhet till bebyggelsen med god kvalitet och tillgänglighet.” (Boverket 2019). Preciseringen följer en gängse logik om att det är tillgången, närheten och kvaliteten som spelar störst roll ur ett mänskligt perspektiv (Boverket 2007). Det senare, kvalitetsbegreppet, har jag särskilt intresserat mig för. Stigsdotter et al. (2020:57) menar att det är en aspekt som allt för ofta missas av många analysverktyg inriktade på relationen mellan grönska och mänskligt välbefinnande, men samtidigt är helt avgörande för att stärka folkhälsan.

Ett sätt att använda grönytor och mark i urbana sammanhang är att odla där. Stadsodlingens historia är lång och omfattande med olika syften och fokus i olika tider. I tidskriften Koloniträdgårdens första nummer skriver Eriksson (1918) om koloniträdgårdarnas ursprungliga huvuduppgift i Sverige och konstaterar att ”Man stävade sålunda att bereda de mindre bemedlade, erkänneligen industriarbetarna, tillfälle till stärkande friluftsvistelse på lediga stunder samt att väcka deras känsla för det sköna i naturen” (Eriksson 1918:1). I Alnarps rehabiliteringsträdgård för människor med stressrelaterad psykisk ohälsa används odlandet på ett aktivt sätt i rehabiliteringen för att skapa meningsfulla aktiviteter och dra nytta av naturens läkande kraft (Palsdottir 2012). Mitt intresse i frågan rör snarare än dess historia och tillämpning i rehabiliteringsträdgårdar vad stadsodlandet kan bidra med för att motverka problemen beskrivna ovan. Det finns starkt stöd för att stadsodlande som aktivitet är positivt för odlarna (Kaplan & Kaplan 1989:162–171; Jansson 2013:11–12) och att odlandet bidrar med stora hälsorelaterade värden (Soga et al. 2017). Dessa värden till trots finns det anledning att kritiskt granska stadsodlingens oanade eller oönskade effekter (Delshammar 2012:6–7), på så sätt kan stadsodlingen utvecklas och bidra med nytta för än fler.

1.1 Syfte och frågeställning

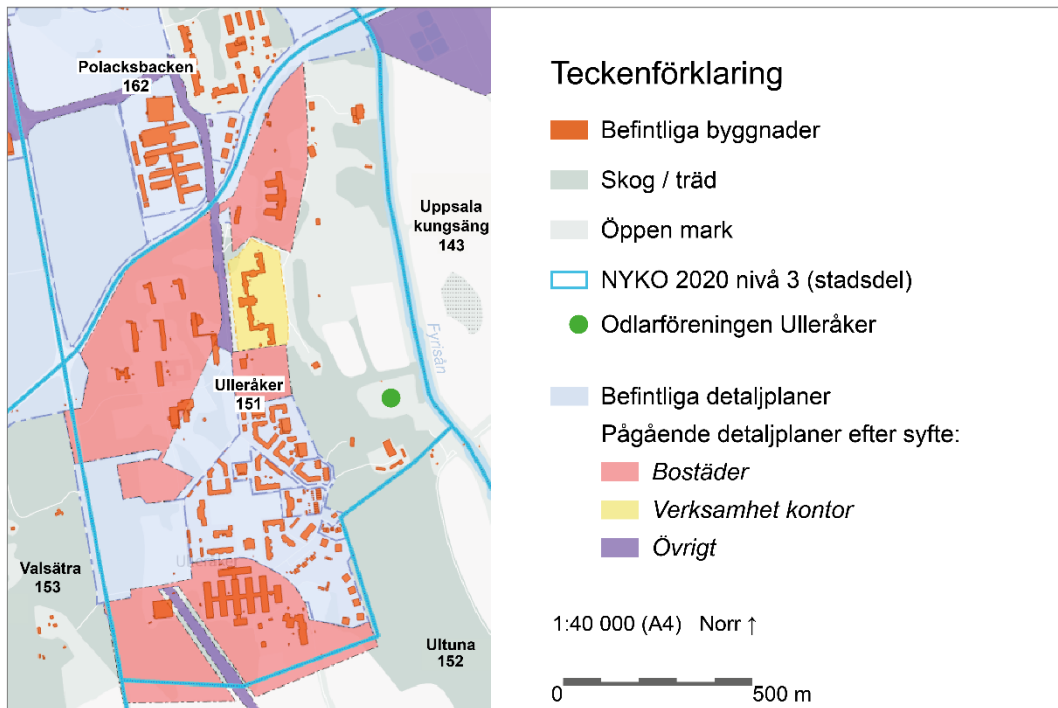
Syftet är att beskriva ett odlingsområdes upplevda kvaliteter för att kunna bedöma vad det är för plats idag och vad detta kan antas betyda för i huvudsak andra besökare än odlarna. Val av plats och rumslig avgränsning behandlas under efterföljande underrubrik.

Frågeställningen som denna uppsats ska svara på är därmed följande:

- Vad kan Odlarföreningen Ulleråkers odlingsområde bidra med för upplevelsevärden för andra besökare än odlarna?

1.2 Avgränsning

Studien är geografiskt avgränsad till Odlarföreningen Ulleråkers odlingsområde i stadsdelen Ulleråker strax söder om Uppsalas stadskärna. Platsen är i dagsläget det enda befintliga odlingsområdet i Ulleråker som, i en del av utvecklingen av Södra staden, förväntas växa och förtätas under de kommande åren (Uppsala kommun 2016). Majoriteten av stadsdelens yta är detaljplanerad eller under detaljplanering med bostäder som främsta syfte (se fig. 1). Platsen (se fig. 2) blir därför intressant att undersöka då den ligger i södra delen av stadsdelsparken Hospitalsträdgården och att den därmed kan väntas spela en allt större roll i tusentals fler människors liv framöver.

Figur 1. Karta över befintliga och pågående detaljplaner i stadsdelen Ulleråker i Uppsala med analysområdet markerat med grön prick. Formalia enligt författarens bearbetning. Baserad på Kommunkarta, Uppsala kommun (2022).

Figur 2. Flygbild över odlingsområdet i södra delen av Hospitalsträdgården, en stadsdelspark i Ulleråker, som utgör området för platsanalysen. Formalia enligt författarens bearbetning. Ortofoto © Lantmäteriet (2021).

1.3 Bakgrund

Denna del av inledningen sätter platsen i sitt sammanhang, redogör för centrala begrepp samt introducerar översiktligt tidigare forskning och teorier inom ämnesområdet.

1.3.1 Ulleråker i korthet

Ulleråker ligger drygt 3 kilometer söder om Uppsalas stadskärna och är en del i kommunens stadsbyggnadsprojekt Södra staden (Uppsala kommun 2016:4). Ulleråker har en lång och rik historia som knappast låter sig summeras i sin helhet inom ramarna för denna uppsats. Däremot att Ulleråker under lång tid varit en plats för hälsa och vård av sjuka, bland annat med stöd av grönska och odling, är av intresse. Det har bedrivits mentalvård i Ulleråker sedan 1800-talet (Larsson 2005:27) och i mitten av det seklet influerade bland annat Ernst Westerlunds trädgårdsorienterade terapimetoder till att införliva trädgårdsarbete som en del i behandlingen (Larsson 2005:42). Trädgård och odling har alltså under en ansevärd tid varit en central del i Ulleråkers verksamheter och platsidentitet.

Hospitalet, i folkmun kallat Vingmuttern, uppfördes i slutet av 1800-talet och utgör idag ett landmärke på åsryggen som ses vida ut i landskapet (Uppsala kommun 2016:20). I början av 1900-talet expanderade verksamheten ytterligare med Asylen (Larsson 2005:28) vars historiska institutionsbyggnader till stor del fortfarande omgärdar Lindparken i dagens centrala Ulleråker (Uppsala kommun 2016:20). Under 1950–60-talen skedde kraftiga moderniseringar i sjukhusverksamheten med bland annat uppförande av nya byggnader (Larsson 2005:29). I slutet av 1960-talet övertog landstinget ansvaret för verksamheten som stadigt kom att avvecklas under resterande del av århundradet (ibid.). Runt 1990-talets slut och början på 2000-talet utvecklades Ulleråker och det tillkom cirka 700 lägenheter, platsen blev då mer av ett bostadsområde (Uppsala kommun 2016:20).

2014 förvärvades Ulleråkersområdet av Uppsala kommun från landstinget i strategiska syften för att ”ta ett ansvarsfullt helhetsgrepp om stadsdelens utveckling” (Uppsala kommun 2016:4). Planprogrammet framhåller förvisso de höga kultur- och miljövärden som stadsdelen har men talar även efter revideringen om ca 7000 lägenheter (ibid.), vilket skulle innebära en tiodubbling av antalet bostäder under ett decennium. Till detta kommer övriga verksamheter och relaterad samhällsservice som ska rymmas i en tät och blandad stadsmiljö. Enligt kommunalrådet Pelling (2016) gör detta projektet till ett av landets största byggprojekt. Planerna för stadsdelen har inte passerat okritiserade men pågår alltså, om än med anpassningar i form av minskat antal lägenheter och ökad hänsyn till områdets naturvärden (ibid.). Projektet väntas vara färdigt runt år 2030 (Uppsala kommun 2016).

1.3.2 Miljöpsykologi

Miljöpsykologi är en tvärvetenskaplig disciplin som berör hur människan interagerar med och påverkas av sin levnadsmiljö (Nordström 1994:14). Nordström påpekar vidare att forskningsområdet är nytt relativt andra forskningsområden, men att man kommit att bredda forskningen från 1960-talets inriktning mot estetiska värderingar och visuell perception. I antologin *Svensk miljöpsykologi* lämnar en rad författare sina bidrag till vad miljöpsykologin är och vad den kan svara på ur deras olika perspektiv. Küller (2005:27–29) konstaterar där att ämnet kan utgöra en viktig pusselbit i såväl planering som fysisk utformning av samhället, inte minst genom att bidra med forskningsbaserade teorier och modeller.

Landskapets miljöpsykologi

För att förstå vad landskapets innehåll kan antas betyda för den som upplever det och vad som uppskattas eller föredras kan landskapsarkitekten därför vända sig till miljöpsykologin. Hägerhäll (2005:210) fastslår att miljöpsykologisk forskning generellt visar att människor uppskattar natur framför det byggda samt att fyra variabler särskilt visat sig ha stor betydelse. Två av dessa handlar om landskapets strukturella drag i form av en varierande topografi samt grad av öppen-/slutenhet. En tredje är synligt vatten. Den fjärde och mest betydelsefulla gäller i vilken utsträckning miljön framstår som människoskapad eller naturlig.

Förklaringsmodeller

Det finns många skilda modeller för att förklara och beskriva människors upplevelse av och uppskattning för olika miljöer. Inom miljöpsykologin används ofta begreppet preferens när det rör människors uppskattning för en miljö som uppmätts genom att till exempel visa bilder i försöket och på så sätt bara ta hänsyn till den visuella aspekten (Hägerhäll 2005:209). Två vanliga uppdelningar i den empiriska miljöpsykologiska forskningen är mellan kulturella och biologiska modeller (Knopf 1987:784; Hägerhäll 2005:214). Det har också visat sig kunna vara effektivt att formulera modeller som beaktar båda delarna, en syntes mellan två teoretiska perspektiv som tillsammans bättre kan fånga människans komplexitet (Küller 2005:28).

Kulturella förklaringsmodeller utgår i huvudsak från att människans uppskattning för vissa miljöer bestäms av vilka värden som samhället eller individen laddat olika miljötyper med (Hägerhäll 2005:214–215). Detta ger ett större fokus på vad som skapar den interna mentala bilden av miljöerna och ett mindre fokus på den externa miljöns komponenter i sig (Fisher 1984:28). I en kulturell förklaringsmodell betraktas alltså den individuella uppskattningen för en miljö som en produkt av mer eller mindre föränderliga inre och yttre faktorer. Detta ger ofta mindre allmängiltiga slutsatser då samma landskap kan upplevas helt olika

beroende på personens erfarenheter, värderingar och kulturella kontext (Hägerhäll 2005:214–215).

Biologiska förklaringsmodeller härrör i stället uppskattningen för en miljö till i huvudsak sådant i miljön som haft betydelse för människans evolutionära behov (Knopf 1987:784). Det ger ett större fokus på den fysiska miljöns innehåll som styrande för hur den upplevs (ibid). Enligt Hägerhäll (2005:215) är det så att landskapsarkitekten gärna vill kunna säga mer om det fysiska i landskapet och hur det påverkar människan, än de mentala processerna i sig, och att vi därför gärna söker oss till dylika förklaringsmodeller. Två av de mer framträdande och välciterade biologiska teorierna kommer från Jay Appleton samt forskarparet Rachel och Stephen Kaplan (Hägerhäll 2005:215). Nedan följer nedslag i och kring dessa teorier där relationen mellan deras resultat, allmänna konstaterandet om generellt uppskattade miljöer ovan och senare ett mer samtida exempel på en syntes i nästa underkapitel till stora delar tycks hänga ihop.

Appleton - The Experience of Landscape

1975 publicerade Appleton boken *The Experience of Landscape* och introducerade sin hypotes om habitatmodellen Prospect-Refuge som rör människors preferens för vissa miljötyper. Prospect avser miljöer där man har fri sikt och kan överblicka sin omgivning, medan refuge avser skyddade platser dit man kan ta sin tillflykt utan att bli sedd (Appleton 1975:73). Modellen baseras i grunden på djurs habitatval men Appleton (1975:262) menade, utan att hävda att han bortom allt tvivel lett saken i bevis, att den borde gälla även hos människan. Detta eftersom sådana miljöer varit bättre lämpade för människans överlevnad, vilket utgör ett typiskt argument från det biologiska perspektivet (Knopf 1987:784). Teorin kritiserades genom ett flertal recensioner och kritiken bemöttes bland annat drygt tio år senare av Appleton (1984) i en tillbakablickande artikel i *Landscape Journal*. Han vidhöll där modellens nytta och konstaterar att många andra av mänsklighetens viktiga upptäckter skett baklänges. Detta i bemärkelsen att det som visat sig fungera i en aspekt inte alltid haft just precis den ursprungliga avsikten.

Kaplan & Kaplan - The Experience of Nature

1989 publicerade forskarparet Kaplan och Kaplan boken *The Experience of Nature*. Där lade de bland annat fram en modell för förutsägelse av preferens baserat på forskningsresultat från 1970-80 talen (Kaplan & Kaplan 1989:5). Författarna själva beskriver boken som en reflektion av en, i vissa delar brokig, odysse i studiet av relationen mellan människan och naturliga miljöer (ibid.). En passage tidigt i boken rör själva preferensbegreppet. De påpekar där att intresset för preferens kan framstå som lättsinnigt, egenartat och en lyx få förunnat i en värld där så många saknar så mycket (Kaplan & Kaplan 1989:10). Likt Appleton (1975) menar de i stället att preferens för vissa miljöer, i synnerhet natur, ytterst bör förstås som en relation till

och ett uttryck för människans allra mest grundläggande behov och därmed allt annat än något ytligt (Kaplan & Kaplan 1989:10).

Preferensmatrisen tar sikte på preferenser i relation till grundläggande behov hos människan att inhämta information om sin omgivning (Kaplan & Kaplan 1989:50–53). Informationsbehovet delas upp i att förstå omgivningen och att utforska den. Detta kan ske mer direkt eller vara något man sluter sig till. Dessa dimensioner ger i sin tur fyra faktorer: Sammanhållen (Coherence), Läsbar (Legibility), Komplex (Complexity) och Mystisk (Mystery) (Kaplan & Kaplan 1989:53–58). Faktorerna används för att hitta kopplingen till preferens. Författarna konstaterar att dimensionen Mystisk tycks ha störst betydelse för att förutsäga hög preferens, men att det inte ska tolkas som att de andra faktorerna kan uteslutas när man vill designa en högt uppskattad miljö (Kaplan & Kaplan 1989:66–67).

I kapitel 6 utkristalliseras syntesen av deras samlade resultat i form av en teori som idag benämns Attention Restoration Theory, ART. I stora drag handlar teorin om vilka upplevda karaktärer i miljön som stöttar återhämtning i en mental bemärkelse. De beskriver fyra aspekter: Being Away, Extent, Fascination och Compatibility. Miljöer med sådana karaktärer kräver inte energi att tolka, s.k. riktad uppmärksamhet, utan har en mer återhämtande och vilsam effekt. Slutligen konstaterar författarna att naturen har en särskild relation till alla fyra faktorer och att det kan vara ett sätt att förstå varför naturliga miljöer uppskattas så högt (Kaplan & Kaplan 1989:195). De påpekar också att forskningen kring när-naturens (the nearby nature) bidrag inte är lika fullt utforskat vid tiden för bokens publicering som den mer ostörda och vilda naturen (the wilderness) (ibid.).

1.4 Perceived Sensory Dimensions - PSD

En mer samtida modell för att identifiera upplevda kvaliteter i gröna miljöer är genom Perceived Sensory Dimensions, PSD. Det är idag en modell av upplevda kvaliteter som bygger på över tre decenniers forskning om hur grönytor upplevs och påverkar mänskligt välmående (Stoltz & Grahn 2021). PSD erbjuder därigenom ett teoretiskt ramverk för att kunna identifiera upplevelsevärden i grönområden. PSD utgår i grunden från ett biologiskt perspektiv men utesluter inte helt kulturella förklaringar. Nedan beskrivs teorins utveckling, innehåll och hur modellen kan användas i praktiken.

1.4.1 Flera generationer och olika benämningar

Stigsdotter och Grahn (2011) beskriver tre generationer av PSD: en första från 1985 som utvecklades av Grahn och Sorte, en andra från 1995 som utvecklades av Berggren-Bärring och Grahn, samt en tredje som utvecklades av Grahn och Stigsdotter 2010. I de två första generationerna är det främst fråga om parker och

grönområdets upplevda egenskaper i relation till användning (Berggren Barring & Grahn 1995:87). Den första generationen innehåller sex parktyper: Naturpräglad parkmiljö, Stadsparks-folkparksmiljö, Rofylld parkmiljö, Idrottsaktivitetspark, Lekpark samt Prydnadspark (se Berggren Barring & Grahn 1995:88). Den andra generationen innehåller åtta parkegenskaper: Det vilda (vild), Det artrika (artrik), Det rymliga (rymd), Det rofyllda (rofylld), Det lekfulla (lek), Det gröna torget (planen), Det festliga (fest), Det kulturella (kultur/historia) (se Berggren Barring & Grahn 1995:85–94). Den tredje generationen från Grahn och Stigsdotter (2010) har likheter med de föregående generationernas benämningar på upplevda egenskaper och det är fortfarande möjligt att dra slutsatser från tidigare forskning. Däremot är de inte direkt överensstämmande. På senare tid har dessutom några justeringar gjorts i benämningen av de enskilda upplevelsevärdena i den tredje generationen. I tabell 1 nedan återges benämningarna från Grahn och Stigsdotter (2010) tillsammans med föreslagna ändringar från Stoltz (2019:36–37) doktorsavhandling om PSD.

Tabell 1. En tredje generation av PSD med nya benämningar som förändrats över tid fram till och med Stoltz & Grahn (2021) med de svenska översättningarna från Grahn & Stoltz (2021).

Grahn & Stigsdotter (2010)	Stoltz (2019)	Stoltz & Grahn (2021)	Grahn & Stoltz (2021)
Nature	Natural	Natural	Naturlig
Culture	Cultural	Cultural	Kultiverad
Space	Cohesive	Cohesive	Sammanhållen
Rich in species	Diverse	Diverse	Diversifierad
Refuge	Sheltered	Shelter	Skyddad
Prospect	Open	Open	Öppen
Serene	Serene	Serene	Rofylld
Social	Social	Social	Social

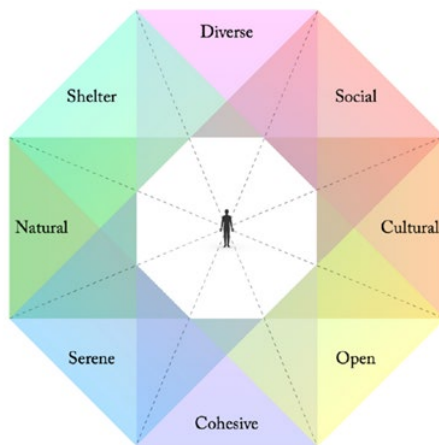
I korthet föreslår Stoltz (2019) att egenskaperna generellt benämns med adjektiv, då de kan liknas vid färger – vilket skulle ge en mer objektiv ordpalett att beskriva platsers kvaliteter utifrån. Vidare föreslår Stoltz (2019) att benämningarna *Refuge* och *Prospect* ändras för att undvika en förvirrande sammankoppling med Appletons (1975) ursprungliga användning av begreppen. Därtill påpekar han att *Space* utgör en något förvirrande benämning i en internationell kontext och föreslår därför *Cohesive*. Slutligen föreslår Stoltz att *Rich in species* byter benämning till *Diverse* då den syftar till mer än biologisk artrikedom. Dessa förslag återkommer senare i artiklar tillsammans med Grahn vilket jag tolkar som ett erkännande av dem. För att undvika otydlighet avser PSD fortsatt i uppsatsen den modell av hur egenskaperna (upplevelsevärden/kvaliteter) är relaterade till varandra så som föreslås av Stoltz (2019) samt Stoltz och Grahn (2021).

1.4.2 En organiserad modell av upplevelsevärden

Syftet med PSD är enligt Stoltz och Grahn (2021) att erbjuda ett verktyg för att analysera, planera och utforma grönytor mer evidensbaserat. PSD bygger på, som tidigare nämnt, över tre decenniers miljöpsykologisk forskning om människors behov i relation till grönytors upplevelsevärden (ibid.). De tidigare generationerna från genomgången ovan utgör en betydande del av denna forskning. Upplevelsevärdena och hur de uppfattas har därtill prövats och validerats genom ett flertal studier (se Stoltz & Grahn 2021:3–4). De har också visat sig uppfattas förhållandevis lika bland folk i allmänhet oavsett kön eller åldersgrupp (Qiu & Nielsen 2015). Upplevelsevärdenas överensstämmande med hur människor faktiskt uppfattar dem i verkligheten gör att Stoltz och Grahn (2021) föreslår att upplevelsevärdena kan liknas vid färger. På så vis menar de att upplevelsevärdena och därmed en plats kvaliteter kan bedömas och uttryckas mer värdeneutralt.

Upplevelsevärdenas inbördes relation

Stoltz och Grahn (2021) illustrerar hur de åtta upplevelsevärdena förhåller sig till varandra genom dess placering i en oktagon (se fig. 3). Generellt gäller att närliggande upplevelsevärden samverkar och därför kan stötta varandra på samma plats. Motstående sidor bildar fyra motsatspar som ofta motverkar varandra: Naturlig/Kulturell, Sammanhållen/Diversifierad, Skyddad/Öppen, Rofylld/Social.

Figur 3. De åtta upplevelsevärdenas inbördes relationer illustrerade och organiserade i en oktagon där motstående par ofta motverkar varandra och närliggande värden i stället samverkar. (Stoltz & Grahn 2021). CC BY 4.0.

Upplevelsevärdenas betydelse i grönområden

Grönområden som sammantaget innehåller många olika upplevelsevärden är ofta mer uppskattade, vilket hänger ihop med att de erbjuder många möjligheter till olika aktiviteter (Grahn et al. 2005). Det bör dock påpekas att upplevelsevärdena inte är det enda måttet som avgör hur väl ett grönområde svarar för människors användning eller för den delen potential att stötta hälsa och välbefinnande. Grahn

och Stoltz (2021) påpekar att andra faktorer samverkar, däribland områdets storlek och närhet till hemmet. De menar dessutom att alla upplevelsevärden inte bör finnas på en och samma plats eftersom de då kan motverka varandra. Däremot bör med fördel alla upplevelsevärden finnas tillgängliga inom 300 meter från bostaden.

För att åstadkomma en plats där upplevelsevärdena samverkar i hög grad kan det vara en fördel att begränsa antalet till tre närliggande värden (Grahn & Stoltz 2021). Rofylld och Sammanhållen återkommer ofta som två av de mest uppskattade upplevelsevärdena i allmänhet (Grahn et al. 2005; Grahn & Stigsdotter 2010). I fråga om återhämtning från stress är resultaten mer delade, men det finns påvisade positiva effekter för samtliga upplevelsevärden om än i olika grad (Memari et al. 2021). Stigsdotter och Grahn (2011) föreslår en kombination av Skyddad, Natur och Diversifierad med låg eller ingen Social som den mest återhämtande kombinationen i urbana miljöer. Stoltz och Grahn (2021) pekar mot att Skyddad, Natur, Rofylld och Sammanhållen utgör särskilt restorativa upplevelsevärden i modellen. Detta i kontrast mot de motsatta Öppen, Kultiverad, Social och Diversifierad (ibid.).

1.4.3 Ett verktyg för analys och design

Stoltz (2019:43) menar att PSD erbjuder tillräckligt ingående beskrivningar av upplevelsedimensionerna för att kunna tillämpas i såväl planering som design. Han påpekar samtidigt att PSD inte på något sätt ersätter professionens erfarenhet eller kritiska tänkande. Detta är något som Stigsdotter et al. (2020:59) instämmer i och de beskriver ett stort intresse bland olika aktörer för PSD i praktisk tillämpning, men att aktörerna samtidigt uttryckt svårigheter särskilt i att omsätta PSD till design. I syfte att göra PSD mer användbart i praktisk tillämpning har Stigsdotter et al. (2020) därför utvecklat ett hälsofrämjande design- och analysverktyg som kan användas inför, under och efter designarbetet. Verktyget har utvecklats tillsammans med Köpenhamns universitet inom arbetet med projektet Health Forest Octovia® (Stigsdotter et al. 2020:58). Verktyget bygger på Grahn och Stigsdotters (2010) analys av hur olika egenskaper och innehåll (variabler) hos en plats hänger ihop med PSD:erna (faktorer). Verktyget och mina anpassningar för platsanalysen presenteras mer ingående i nästa kapitel om metod.

2. Metod

I detta kapitel beskrivs de använda metoderna, avvägningar och de olika komponenterna. För att svara på uppsatsens frågeställning och uppfylla syftet har kvalitativa metoder använts, dels genom platsbesök där de olika upplevelsevärdena på platsen identifierats, dels tolkandet av vad dessa identifierade värdena kan säga om platsen. För att kunna svara på uppsatsens frågeställning används ramverket Percieved Sensory Dimensions (PSD). Dels erbjuder det möjlighet att identifiera platsens upplevelsevärden, dels underlag för att relatera upplevelsevärdena till grundläggande mänskliga behov. Ramverket och underliggande teori är presenterat i föregående kapitel. Tillvägagångssättet i analysen presenteras nedan.

För platsanalysen användes en anpassning av analysverktyget från Stigsdotter et al. (2020) vilket återges i sin helhet i bilaga A. Analysverktyget innehåller sex steg vilka presenteras nedan från författarnas perspektiv tillsammans med mina avvägningar till den aktuella platsanalysen.

Steg 1. Bestäm målet med analysen: Stigsdotter et al. (2020:68) konstaterar att eftersom verktyget kan användas både analytiskt och som ett designverktyg behöver man först fastställa målet med användningen. Målet var att analysera och identifiera befintliga upplevelsevärden i ett odlingsområde för att svara på undersökningens frågeställning.

Steg 2. Bestäm skalan för undersökningen: Stigsdotter et al. (2020:68) beskriver tre skalnivåer i form av en regional stor skala, en mellanskala på stadsnivå samt en liten skala på nivån enskild park eller trädgård. I detta fall var det frågan om ett odlingsområde och därmed en liten skala.

Steg 3. Identifiera kontexten: Stigsdotter et al. (2020:59, 68) menar att eftersom upplevelsen av PSD:erna är kontextberoende så behöver man identifiera och bekanta sig med undersökningsområdets omgivningar och beskriva dess kontext. Detta är delvis gjort i underkapitlet Bakgrund och utöver detta har platsens nära omgivningar beskrivits översiktligt i uppsatsens resultatdel. I vissa fall upptas även element från utanför undersökningens område i resultatet då de inverkar på platsen i så pass hög grad att de kan sägas dominera eller starkt påverka upplevelsen av platsen. Ett tydligt exempel på detta är för dimensionen Natur där de omgivande alléerna och träd i naturmark bland annat bidrar med att avgränsa platsen.

Steg 4. Identifiera befintliga rum: Stigsdotter et al. (2020:59–60) utgår från att undersökningsområdet kan innehålla flera rumstyper och föreslår fyra kategorier

för detta. Rumstyperna är: 1. Öppen, ett öppet område utan planteringar. 2. Spridd, ett öppet område med spridda planteringar. 3. Glänta, ett område som omges av väggar men saknar tak. 4. Slutet, ett område som avgränsas i sid- och höjdded av träd och dess kronor. Analysområdet liknar mest rumstyp 3 med omgivande högre träd men utan något tydligt tak och bedömdes vara en och samma rumstyp.

Steg 5. Identifiera och gradera befintliga PSD:er: Stigsdotter et al. (2020:60, 68) föreslår att man identifierar förekomsten av innehåll, variabler, som stöttar upplevelsen av respektive PSD, faktorer. Variablerna har i sin tur faktorladdningar från Grahn och Stigsdotter (2010) som uttrycker hur viktiga variablerna är för upplevelsen av faktorn, det vill säga PSD:n. Detta möjliggör att koppla analys av platsens innehåll till upplevelse. Stoltz (2019:34–35) drar slutsatsen att PSD är ett lämpligt verktyg för expertbedömningar eftersom att dimensionerna visat sig tolkas och förstås liknande bland lekmän och experter. Det finns däremot tydliga risker för felkällor och en mindre objektiv bedömning genom att inhämta kvalitativa data från endast en källa (Stoltz 2019:36). Detta är något som Stigsdotter et al. (2020:59) adresserar genom att förordna transparens i processen. De föreslår att den/de som genomför inventeringen lämnar en utförlig beskrivande text för hur resonemangen och bedömningarna kring de olika variablerna gått till under steg 5. Detta har gjorts genom beskrivningar av vad som identifierats under platsbesöken för respektive PSD i analyskapitlet. Därtill kommuniceras viktiga delar i analysen genom figurer med analyskartor för samtliga PSD:er förutom Diversifierad där det inte bedömdes tillföra något med en karta. Figurer i form av fotografier har använts där det hjälper läsaren att förstå hur platsen ser ut. Vidare har kortare beskrivningar av respektive PSD sammanställts av mig nedan. Platsbesöken har genomförts från februari till mars 2023, detta berörs vidare senare i kapitlet. I Bilaga A återges min översättning av variablerna samt metoden för att gradera förekomsten av PSD:erna. I stället för att som Stigsdotter et al. (2020:68) föreslår att manuellt titta i tabellen så har jag använt faktorladdningarna för att beräkna ett viktat värde, ett betyg, för förekomsten av variablerna inom respektive faktor. Eftersom variablerna är olika många för respektive faktor samt att de har olika betydelse för upplevelsen genom faktorladdningarna så menar jag att detta är ett mer rättvist sätt att ge varje faktor dess betyg.

Steg 6. Påbörja designfasen: Stigsdotter et al. (2020:68) föreslår att när man bestämt vilken eller vilka PSD:er man vill förstärka eller tillföra så kan variablerna från faktoranalysen ovan användas som riktmärken för designarbetet. Eftersom något designarbete inte var aktuellt inom ramen för denna uppsats så utgörs denna del av en diskussion i slutet av uppsatsen.

PSD:ernas benämningar och definitioner

För att förtydliga upplevelsedimensionernas bredd utöver de variabler som finns med i analysverktyget från Stigsdotter et al. (2020) har jag sammanställt åtta

beskrivningar. De används i huvudsak för att kunna diskutera hur väl verktyget lyckats fånga platsens upplevelsevärden. Nedan följer mitt bearbetade koncentrat av hur de åtta upplevelsevärdena beskrivs av Grahn och Stigsdotter (2010:267–269) samt Stoltz och Grahn (2021:5–6) med stöd i översättning till svenska från Grahn och Stoltz (2021:7–8):

1. **Naturlig** syftar till upplevelsen av det som kommer av naturen eller har en känsla därav. Detta i motsats till människoskapade element, utan att bakomliggande mänskligt handlande utesluts helt. Kännetecknas av grönska som är naturlig, åldrad, vild eller spontan till sitt uttryck.
2. **Kultiverad** utgörs i sin vidaste form en upplevelse av alla de människorelaterade aktiviteter som på ett framträdande och meningsfullt sätt format, påverkat eller gett avtryck i ett landskap. Kan syfta till ett odlande av såväl sinne, tro och tanke som jorden. Kännetecknas av mänsklig strävan, påverkan samt kultur- och värderingsuttryck.
3. **Sammanhållen** syftar till ett en miljöns förmåga att skapa en inneslutande upplevelse med en sammanhängande helhet. Kännetecknas av en enhetlig karaktär och ett rumsligt sammanhållet uttryck som inbjuder till upptäckter utan att områdets gränser är uppenbara. Förknippas ofta med känslan av att vara i en annan värld.
4. **Diversifierad** syftar till upplevelsen av ett varierat och komplext uttryck i miljön. Kännetecknas av att rumslig struktur såväl som variation i material och växtlighet ger möjligheter till en mångfald av sinnesintryck.
5. **Skyddad** syftar till en känsla av trygghet och omfamnande. Kännetecknas av en tydligt avgränsad och lugn plats som behåller kontakten med omvärlden där man kan slappna av enskilt, eller i mindre grupp, och betrakta utan att bli sedd. Ofta förknippad med mindre platser.
6. **Öppen** syftar till känslan av att vara ohindrad i en rumslig bemärkelse. Kan dels syfta till att ha goda möjligheter att överblicka omgivningarna, vilket hänger ihop med utblickar och siktlinjer. Dels till en öppen yta där man kan promenera fritt eller ägna sig åt andra aktiviteter och då utsätter sig för en mer exponerad situation. Kännetecknas av öppna ytor fria från hinder med utrymme för rörelse, vida utsikter och obrutna siktlinjer.
7. **Rofyllad** syftar till känslan av lugn och stillsamhet. Kännetecknas av lugna platser med låga ljudnivåer eller naturliga ljud och låg mänsklig närvaro som ger utrymme för en inre tankeprocess. Låg skötselnivå med skräp och ogräs till följd stör upplevelsen av denna kvalitet.

8. **Social** syftar till upplevelsen av eller deltagandet i mänsklig aktivitet och rörelse. Kännetecknas av möjligheter till interaktion, social samvaro, möten, gemensamma aktiviteter och generellt en känsla av att inte vara ensam.

Platsbesök

Då platsbesöken genomförts från februari till mars 2023 används också min tidigare erfarenhet av platsen under andra delar av året, i kombination med en tolkning av hur exempelvis vegetationen och användningen förändras med årstiderna. Min erfarenhet av platsen sträcker sig till början av 2014 då jag flyttade till Ulleråker där jag bott sedan dess. Tolkningen av årstidsvariationer gör jag baserat på min utbildning till landskapsarkitekt, men med försiktighet för att inte tolka in allt för mycket som en lekman inte skulle kunna antas uppfatta. Samtliga fotografier från platsen är tagna vid samma tillfälle eftermiddagen den 17:e april för att åstadkomma bilder av enhetlig och bättre kvalitet.

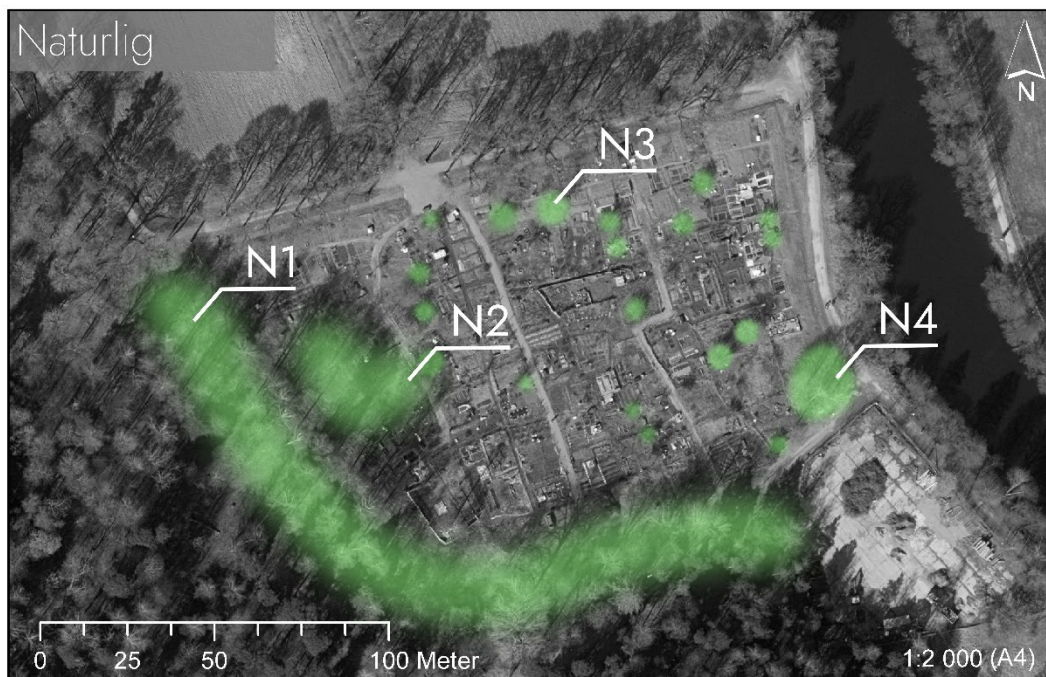
3. Resultat

I detta kapitel presenteras platsanalysen utifrån de åtta upplevelsevärdena. Platsanalysen utgår i huvudsak från det modifierade analysverktyget baserat på Stigsdotter et al. (2020) förlaga. Denna del av resultatet återges som påståenden och dess överensstämmande med platsen. återfinns i sin helhet i Bilaga A – Analysprotokoll. För att bättre fånga platsens kvaliteter utöver de variabler som upptas i verktyget från Stigsdotter et al. (2020) har därtill sammanfattningen av PSD:erna återgiven i metodkapitlet också tillämpats i platsbeskrivningarna men inte värderandet då de inte är en del av variablerna i analysverktyget. Identifierade tecken på kvaliteterna är beskrivna i text och markeringarna (*färg och numrerade ledare*) i analyskartorna kommenteras löpande med fetstilta angivelser.

3.1 Naturlig

För att uppvisa naturlig som kvalitet behövs en känsla eller upplevelse av naturlighet, eller omvänt avsaknad av mänsklig intervention. Analysprotokollet (bilaga A) visar att dimensionens förekomst är 1. Svag.

Området bedöms till viss del ha en naturkvalitet samt vild och orörd kvalitet dels genom den större mängd träd och buskar som framstår som självsådda, dels genom det i sina delar vildvuxna uttrycket. Området saknar fritt växande gräsmattor, även om det finns slänter med gräs som inte tycks klippas. Det är delvis möjligt att tända en eld på området i någon av grillarna, men det är inte möjligt att göra upp en eld i eldstad som skulle kunna ge en större känsla av friluftsliv. Det känns delvis tryggt att vistas på området, vilket förstås är högst subjektivt. I huvudsak dras det betyget ner av att det saknas belysning kvällstid samt att min upplevda trygghet mycket väl kan bero på att jag är bekant med platsen. Det är delvis möjligt att vistas på området utan att komma i kontakt med för många människor, men detta är väldigt beroende på säsong, veckodag och tid på dygnet. Området innehåller till viss del kuperade delar med i huvudsak slänterna upp mot åsen i väst och syd som exempel på detta. I övrigt är området förhållandevis flackt.

Figur 4. Analytisk karta Naturlig visar platsens identifierade naturliga kvalitet där anslutande naturmark och inslag av till synes självsådda träd utgör de främsta. Ortofoto © Lantmäteriet (2021).

N1: Naturmark i områdets västra och södra ytterkanter bildar en fond av i huvudsak inhemska äldre lövträd. Även om vegetationen inte befinner sig inom undersökningsområdet så bedömer jag att den är starkt bidragande till hur platsens rumslighet och karaktär formas. Mest dominerande är björk i den västra delen samt

asp i den södra delen. I den västra delen är undervegetationen mer örtartad medan den södra delen har fler ungplantor av diverse barr- och lövträd. Utanför den inre markerade fonden av lövträd övergår vegetationen i en tydligt talldominerad blandskog med ett vildare skogslikt uttryck. Vegetationen som sådan framstår inte som anlagd av människan och kan därför antas bidra till en känsla av naturlighet. Här sluttar också terrängen uppåt mot åsen i väst, vilket bidrar med höjdskillnader.

N2: Träddungen utgör ytterligare ett tecken på en naturlig kvalitet med till synes självsådda lövträd. Här dominerar ett äldre bestånd av lönn och några sälgar med olika habitus. Bortsett från spridda trädgårdsväxter och enstaka bärbuskar förefaller denna del ha lämnats åt sitt eget öde. Detta stärker känslan av att naturen återtar platsen med ett vilt och orört uttryck.

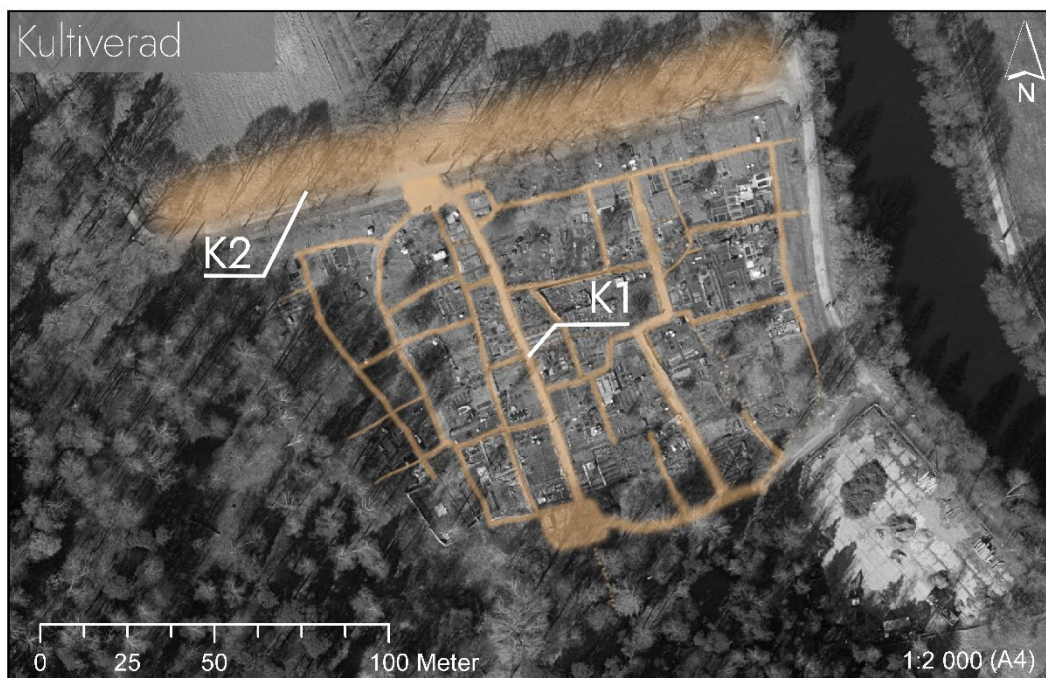
N3: Solitära träd spridda över området av inhemska trädararter i olika stadie från mindre fröplantor till större träd. Särskilt utpekade här med enskilda punkter är större exemplar av sälg, lönn, pil och hägg. Därtill förekommer även mindre exemplar av björk, asp, rönn, oxel och ask. Detta bidrar i viss utsträckning till en känsla av naturlighet där människan inte dominerat platsen totalt i jämförelse med mer tuktande trädgårdstraditioner.

N4: Grupp av i huvudsak björk, hägg och sälg i områdets sydöstra hörn. Den framstår som lite ensam och avskuren från liknande träd och buskvegetationen längsmed ån. Vegetationen som sådan har däremot ett naturligt uttryck och upplevs inte som uppenbart människopåverkad. Detta bidrar till viss del till en känsla av naturlighet.

3.2 Kultiverad

För att uppvisa kultiverad som kvalitet behövs en känsla eller upplevelse av medvetet mänskligt handlande. Analysprotokollet (bilaga A) visar att dimensionens förekomst är 1. Svag.

Området är inte dekorerat med vare sig fontäner eller statyer, men det finns andra typer av dekorationer och liknande uttryck som nämns nedan. Området innehåller däremot ett brett utbud av utländska, prydnads- och köksväxter då det odlas en stor mångfald på lotterna. Området kan därmed också sägas vara utsmyckat med blommor. Området saknar någon tydlig karaktär av stadspark. Området saknar inslag av vatten bortsett från enstaka regntunnor vilka knappast kan jämföras med dammar och kanaler. Området saknar karaktären av ett skogsbete och platsens kulturprägel får snarare tillskrivas mänsklig aktivitet snarare än betesdjur.

Figur 5. Analyskarta Kultiverad visar områdets varierande gångstruktur samt allén av lönnar i norra delen som utgör tecken på medvetet mänskligt handlande. Ortofoto © Lantmäteriet (2021).

Odlandet av jorden som aktivitet är visuellt närvarande över i stort sett hela området. Så gott som överallt syns tydliga tecken på genomtänkt mänskligt handlande i olika grad genom diverse konstruktioner och anläggning.

K1: Den grusade huvudgången mellan två entrétytor i norr och söder erbjuder en tydlig passage genom området vilket underlättar genomfart. Det bör också påpekas att övrig gångstruktur inte är lika uppenbar och tydlig ur ett besökarperspektiv.

K2: Allén av äldre lönnar i områdets norra utkant är ett tydligt tecken på en kultiverad kvalitet med rak linjeföring samt höga och grova stammar. Kontrasten mot övrig naturmark gör den medvetna mänskliga inblandningen uppenbar.

Området är som ovan nämnt inte dekorerat med fontäner eller statyer, däremot är det uppenbart att en vilja att utsmycka området förkommer på ett flertal lotter. I figur 6 t.v. nedan visas exempel på en enklare pergola över entrén till odlingslotten. I figur 6 t.h. nedan visas ett exempel på hur en lottägare lagt ner betydande möda i att ordna sin lott med odlingsbäddar och sällskapsyta. Båda exemplen talar för att odlaren i respektive fall medvetet införlivat dekorativa värden utöver rent praktiska lösningar vilket bidrar till upplevelsen av en kultiverad kvalitet.

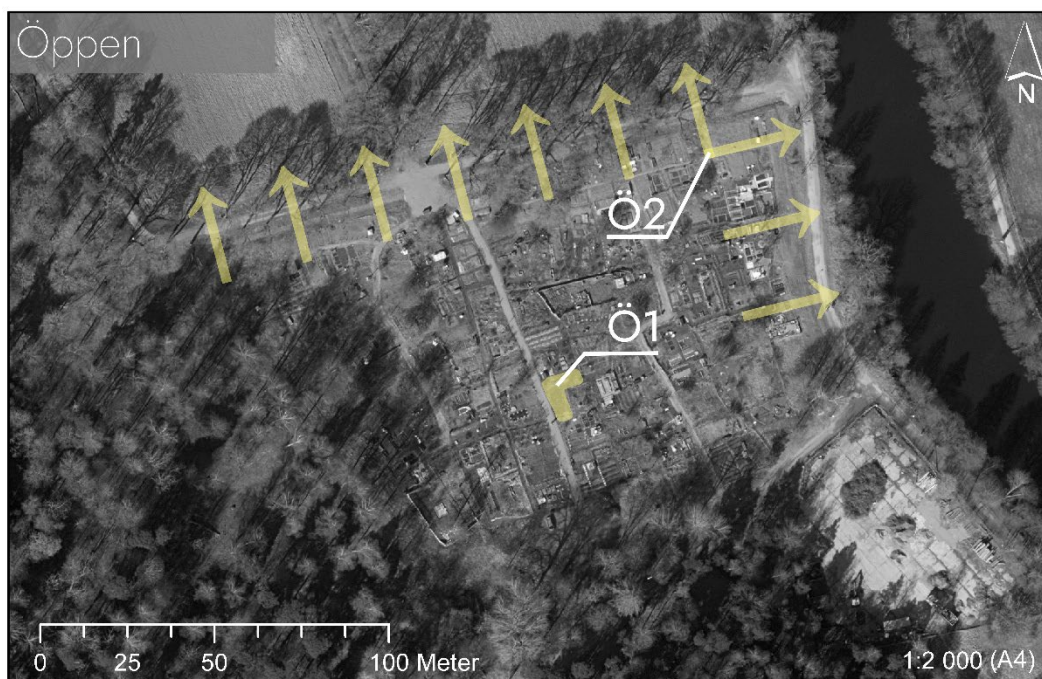

Figur 6. Bilder som visar två exempel på områdets kultiverade kvalitet med dekorationer utöver själva odlandet. T.v. en bevuxen portalgrind till en lott, samt t.h. en lott med tydliga trädgårdsambitioner.

3.3 Öppen

För att uppvisa öppenhet som kvalitet behövs en känsla eller upplevelse av ett öppet och obehindrat uttryck i rumslig bemärkelse. Analysprotokollet (bilaga A) visar att dimensionen 0. Saknas.

Området saknar egentliga grasmattor och välklippta gräsytor som skulle kunna bidra med en öppen kvalitet. Det finns däremot enstaka gräsbeklädda mindre ytor och gångar som till ser ut att hållas klippta. Det är till viss del möjligt att få en överblick med vyer över omgivningarna. Dels beroende på ens höjd, om man ser över vegetationen, dels beroende på årstid då man vintertid då det finns möjlighet till utblickar i omgivande landskap. Området saknar fotbollsplaner och har heller inte några omklädningsrum och dylikt för sportaktiviteter.

Figur 7. Analyskarta Öppen visar på möjligheter till utblickar i omkringliggande landskapet och exempel på en centralt belägen öppen mindre gräsyta. Ortofoto © Lantmäteriet (2021).

Platsen saknar entydigt klara öppna kvaliteter. Känslan av öppenhet motverkas av vegetationen i allmänhet såväl som av staket och häckar till enskilda lotter i synnerhet. I huvudsak är det den centrala mittgången och några tämligen små klippta gräsytor som upplevs mer öppna i relation till övriga området.

Ö1: Ett exempel på en mindre gräsyta i anslutning till den centrala mittgången som upplevs mer öppen och exponerad. Det infinner sig däremot ingen större känsla av att vara generellt obehindrad och att kunna promenera fritt. Detta får därmed betraktas som ett vagt tecken på öppenhet.

Ö2: Det finns förvisso utblickar genom den yttre avgränsande vegetationen (se också fig. 8 nedan) men de är få och erbjuder generellt inte så långa obrutna

siktlinjer att en känsla av att vara obehindrad infinner sig. Beroende på besökarens längd finns det trots detta en möjlighet att uppleva en viss öppenhet i form av överblickbarhet. Det senare måste också betraktas som ett vagt tecken på öppenhet då det dels hänger ihop med vegetationens utveckling över säsongen, dels besökarens ögonhöjd.

Figur 8. Bilder som visar platsens vaga tecken på öppenhet som kvalitet. T.v. Vy mot norr visar på viss överblickbarhet och genomsiktighet i allén före löven spricker ut. T.h. Vy mot öster visar liknande möjligheter till längre utblickar över Kungsängen.

3.4 Social

För att uppvisa social som kvalitet behövs en upplevelse av eller deltagande i mänsklig aktivitet och rörelse. Analysprotokollet (bilaga A) visar att dimensionens förekomst är 1. Svag.

Området erbjuder inga uppenbara möjligheter att ta del av underhållning eller att se utställningar. Det finns därtill varken tecken på servering eller handel. Dessa variabler kan inte helt uteslutas som åtminstone potentialer eller möjligtvis sporadiska företeelser, men bedöms som nej. Det finns inte heller några särskilda parkdjur att se och interagera med, eller toaletter. Det finns delvis gott om människor och rörelse inom området, men detta är såväl säsongsbetonat som beroende på tid på dygnet och veckodag. Området har delvis en grusväg genom områdets mitt även om den inte är avsedd för biltrafik. Den är belagd med stenmjöl och får i det närmaste betraktas som en hårdgjord väg/stig. Området saknar egentlig belysning. Det finns gott om vindskyddade, soliga och skuggiga platser i olika kombinationer. Det finns dessutom ett flertal sittplatser och parkmöbler med både bord och bänkar

Figur 9. Analyskarta Social visar på sociala kvaliteter där i huvudsak områdets mittgång och entréytorna erbjuder möbler och ytor för att umgås. Ortofoto © Lantmäteriet (2021).

So1: I områdets norra del mot Hospitalparken finns en grusad entréyta med cykelparkering och en lägre betongkonstruktion som går att sitta på.

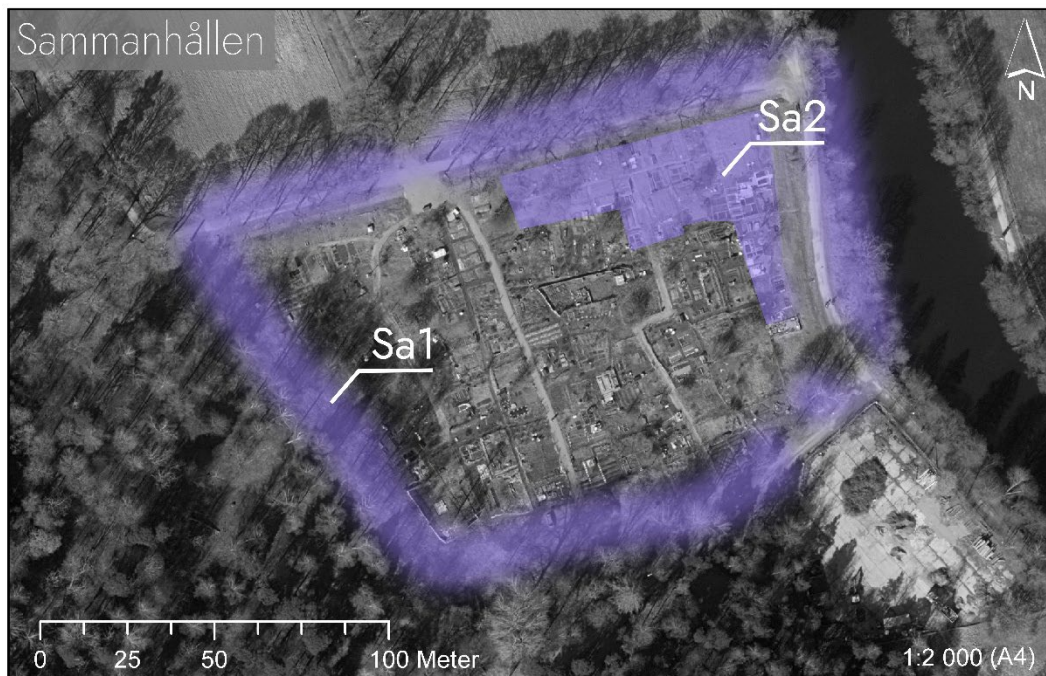
So2: Den centrala grusgången leder förbi en umgängesyta med klippt gräs, en grill och bänkbord där man kan umgås vilket erbjuder en tydlig social kvalitet.

So3: I områdets södra del finns en större grusad parkeringsyta för bilar och cyklar som också kan användas för sociala aktiviteter.

3.5 Sammanhållen

För att uppvisa sammanhållen som kvalitet behövs en känsla eller upplevelse av ett rumsligt sammanhållet och enhetligt uttryck utan att områdets gränser är uppenbara. Analysprotokollet (bilaga A) visar att dimensionens förekomst är 2. Måttlig.

Området upplevs inte som rymligt och fritt i bemärkelsen att det dels inte finns några större öppna ytor att tillgå, dels att framkomligheten är något begränsad i gångstrukturen. Det är dessutom svårt att hitta någon yta som inte korsas av vare sig väg eller stig, här tolkat som gång. Området har däremot gott om träd och det är absolut möjligt att hitta platser där grupper av människor kan samlas. Därutöver finns det som tidigare nämnt vindskyddade, soliga och skuggiga platser.

Figur 10. Analyskarta Sammanhållen visar dels på hur omgivande trädridåer möjliggör upplevelsen av att vara i en "annan värld", dels en del av området med ett visuellt mer enhetligt uttryck. Ortofoto © Lantmäteriet (2021)

I relation till omgivningarna upplevs odlingsområdet som en distinkt "annan värld" där man träder in i ett större rum med ett till viss del sammanhängande uttryck.

Sa1: Illustrerar den omgivande trädbarriären som tillsammans med platsens distinkta användning skapar ett tydligt innanför och ett utanför, särskilt under den vegetativa perioden när lövverken skapar en tät vägg.

Sa2: Visar en del i det nordöstra hörnet som tycks vara mer nyanlagt och har ett mer enhetligt uttryck jämfört med den stora variationen som förekommer i lotternas form och innehåll i övrigt. Här är lotterna betydligt mer rutnätsplanerade.

3.6 Diversifierad

För att uppvisa diversifierad som kvalitet behövs en känsla eller upplevelse av ett varierat och komplext uttryck i miljön. Analysprotokollet (bilaga A) visar att dimensionens förekomst är 3. Stark.

Området erbjuder goda möjligheter att upptäcka djur, såsom fåglar och insekter. Djurlivet är begränsat tack vare årstiden men av tidigare erfarenhet vet jag att det finns gott om både fåglar och insekter. Detta styrks vidare med en snabb sökning i Artportalen som har 107 rapporterade taxa hittills under 2020-talet inom undersökningens områdesgräns. Av dessa taxa utgör 29 fåglar samt 24 ryggradslösa djur. Området består delvis av naturliga växt- och djurpopulationer. Inga tydliga tecken på främmande djurpopulationer förekommer men det finns gott om exoter bland trädgårdsväxterna. Området erbjuder sammantaget många olika inhemska växter att studera. Samtliga av våra ordinära lövträd, några ädellöv- och barrträd, otaliga gräs och örter samt på sina håll lavar och svamp på äldre träd.

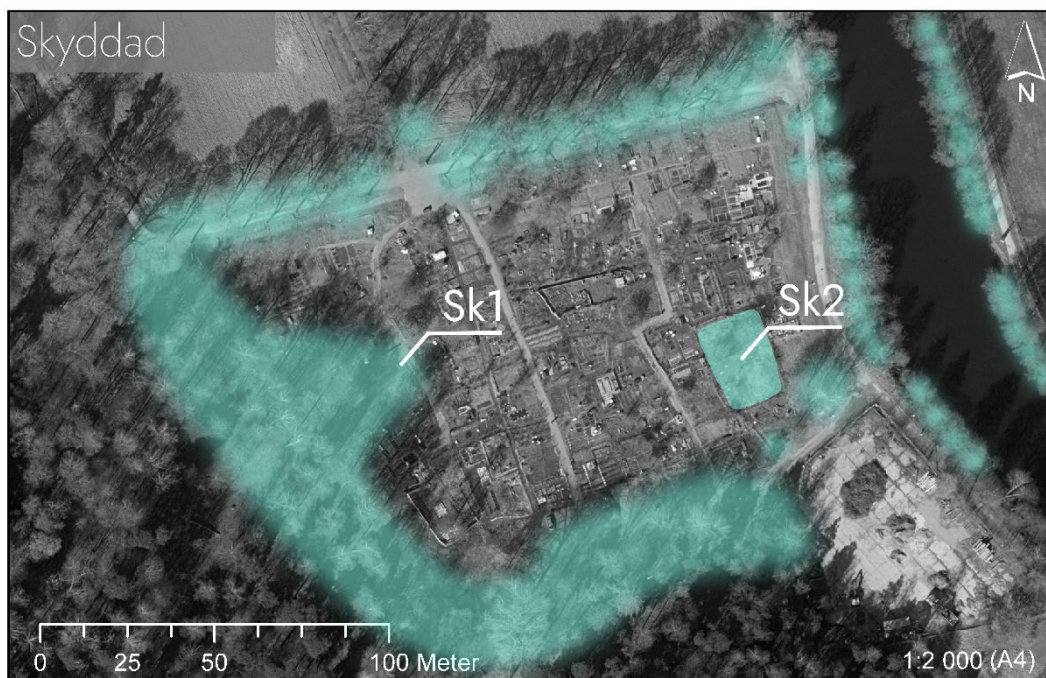
Figur 11. Bilder som visar exempel på platsens diversifierade kvaliteter. T.v. våriris och blåsippa i fonden som illustrerar både införda och inhemska växter. T.h. variation i material, samt övergång från odlad mark till naturmark. Ortofoto © Lantmäteriet (2021)

Platsens tydligaste tecken på diversifierad som kvalitet är den mångfald av olika växter som förekommer. Utöver traditionella trädgårdsland finns det en stor färgprakt och blomning under hela odlingssäsongen. I figur 11 t.v. återges ett sådant exempel med tidig blomning som får sägas primärt vara ett dekorativt inslag. I figur 11 t.h. ses en variation i vad som odlas och hur det odlas. Odlingsbäddar i ett mer traditionellt och rationellt utförande samsas med mer kreativa spaljeförsedda vitmålade pallkragar. I samma bild ses variation i övergången mot naturmark upp på åsryggen i områdets västra utkant.

3.7 Skyddad

För att uppvisa skyddad som kvalitet behövs en känsla eller upplevelse av ett tryggt, lugnt och omfamnande uttryck i miljön. Analysprotokollet (bilaga A) visar att dimensionens förekomst är 1. Svag.

Området innehåller ett stort antal buskar, i synnerhet bärbuskar i olika storlek. Området saknar djur som barn och vuxna kan mata och klappa, sandlådor och övrig lekutrustning. Det är däremot möjligt till viss del att betrakta människor som är aktiva, leker eller idrottar. Om man med aktiv räknar in arbete på odlingslotten så är det än mer tydligt en variabel som stämmer. Under sommarsäsongen är det min tidigare erfarenhet att det förekommer lek på området bland odlares barn. Det förekommer också idrottande i form av främst löpträning och orientering, vilket sker mer sporadiskt vintertid men kan ses dagligen under årets varmare delar.

Figur 12. Analytiskarta Skyddad visar identifierade tecken på skyddade kvaliteter där omgivande träd och en mer allmän yta utgör de främsta. Ortofoto © Lantmäteriet (2021).

Sk1: Området som helhet upplevs tydligt avgränsat med omgivande träd samt gång- och cykelvägar där man bland annat kan se andra vara aktiva och träna.

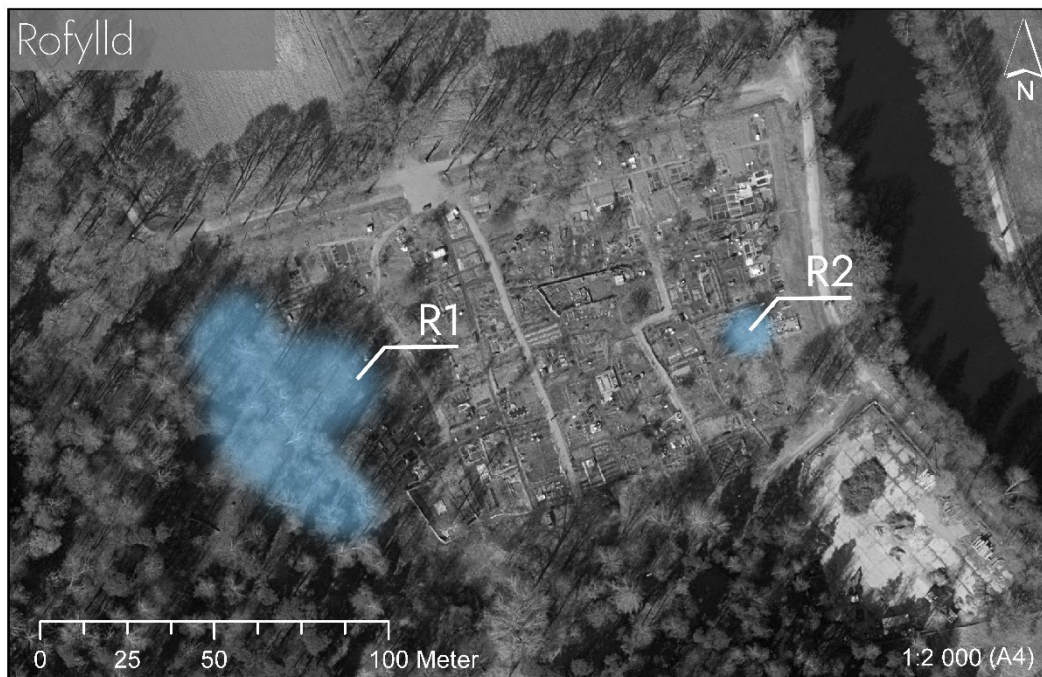
Sk2: En större gemensam yta för kollektiv odling med gott om skyddande vegetation skapar en egen rumslighet att vistas enskilt eller i mindre grupp.

Flera lotter är omgärdade av träd och buskar och de kan tänkas utgöra än mer tydligt avgränsade och lugna platser som erbjuder enskild avslappning eller samvaro i mindre grupp. Dessa är heller inte uppenbart tillgängliga för andra besökare och bör därmed inte räknas som en kvalitet ur det perspektivet.

3.8 Rofylld

För att uppvisa rofylld som kvalitet behövs en känsla eller upplevelse av lugn och stillsamhet. Analysprotokollet (bilaga A) visar att dimensionens förekomst är 1. Svag.

Området upplevs som delvis tyst och lugnt. Detta hänger ihop med varierande aktivitetsnivå som tidigare nämnt men även sommartid är det generellt sett förhållandevis stillsamt. Att det inte finns något nämnvärt trafikbuller från omgivningarna bidrar också till en tyst och lugn upplevelse. Det finns cyklar i området men bara till en viss del och sporadisk genomfart, i stort verkar odlare parkera sina cyklar på norra respektive södra parkeringsytorna. Inga spår efter mopedtrafik kan identifieras. Området bedöms endast som delvis rent och välskött. Det är svårt att avgöra vilken nivå man kan förvänta sig av ett odlingsområde men skötselgraden varierar stort över området vilket berörs nedan.

Figur 13. Analyskarta Rofylld visar två platser med en mer tydlig känsla av rofylldhet, där båda hänger ihop med skyddande vegetation och relativt lägre aktivitet. Ortofoto © Lantmäteriet (2021).

R1: I denna del infinner sig en rofylld känsla då den är lite mer skyddad genom träd och buskar samt upplevs mindre störd av mänsklig aktivitet. Här finns viss potential att få vara ifred.

R2: I områdets östra del finns en halvpublik kollektivlott där gemensam odling bedrivs. På lottens norra del finns en stor sälg med skogstry under som skapar en egen liten rumslighet. Här upplevs en mer tydlig känsla av rofylldhet.

Det som talar emot att platsen uppvisar en rofylld kvalitet är att områdets gränser är uppenbara och att det, i brist på bättre ord, upplevs aningen stökigt på sina håll.

Stökigheten kan beskrivas i flera nivåer. Dels som allehanda förvarat material och rent skräp på marken i vissa delar (se fig. 14), dels som en stor variation i lotternas grad av skötsel och visuella intryck. Det senare kan möjligtvis relateras till den enskilda odlarens ambitionsnivå där vissa lotter har ett välvårdat och ordnat intryck medan andra har gott om vildvuxen vegetation och ogräs. Det är min tidigare erfarenhet av platsen att denna stökighet minskar under odlingssäsongen. Detta då grönskan gör sitt för att rent visuellt maskera skräp och en ökad aktivitet bland odlarna leder till högre nivå av skötsel.

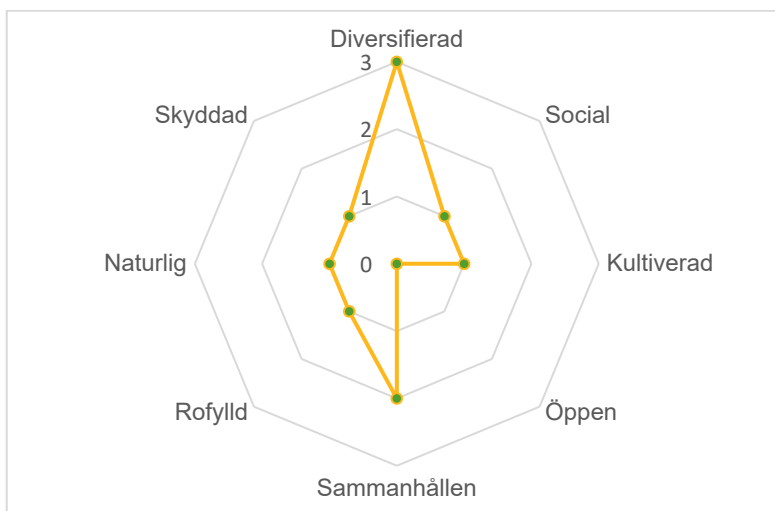
Figur 14. Bilder som visar exempel på hur kvaliteten Rofylld störs av ett potentiellt rörigt och skräpigt intryck i vissa delar av undersökningsområdet med löst förvarat material.

4. Diskussion

I detta kapitel summeras och diskuteras resultatet från platsanalysen utifrån kunskapsöversikten i bakgrundskapitlet och resultatet relateras på så vis till tidigare forskning. Vidare lämnas korta reflektioner om möjligheter att stärka platsens upplevelsekvaiteter samt hur de relaterar till hållbarhet och etiska aspekter. Slutligen diskuteras arbetets metod.

4.1 Resultat

Syftet med arbetet har varit att undersöka vilka upplevelsekvaliteter Odlarföreningen Ulleråkers odlingsområde erbjuder ur perspektivet andra besökare än odlarna. Undersökningen avgränsades därmed geografiskt till Odlarföreningen Ulleråkers odlingsområde i Uppsala och analysen genomfördes baserat på upprepade platsbesök. Resultatet från platsanalysen visar (se fig. 15 nedan) att odlingsområdet uppvisar en stark (3) Diversifierad kvalitet, en måttlig (2) Sammanhållen kvalitet samt svag (1) Social, Kultiverad, Rofylld, Naturlig och Skyddad kvalitet. Kvaliteten Öppen bedöms saknas (0). Detta besvarar frågeställningen. Nedan utvecklas vad resultatet kan antas betyda för platsen och möjliga strategier för att stärka platsens upplevelsekvaliteter med fokus på fler än odlarna.

Figur 15. Spindeldiagram som visar PSD:ernas förekomst graderade från 0-3 enligt platsanalysen. Mest dominant på platsen är Diversifierad och minst närvarande är kvaliteten Öppen som bedöms saknas.

Då jag inte kunnat hitta några jämförbara studier av odlingsområden är det svårt att sätta resultatet i ett större perspektiv och i den bemärkelsen svara på hur resultatet förhåller sig till andra odlingsområdens upplevelsevärden. Detta får snarare ses som en uppmaning till fler och mer omfattande studier i ämnet.

Om resultatet relateras till inledningskapitlets kunskapsöversikt och i synnerhet delen om vad upplevelsevärdena erbjuder i praktiken så kan följande slutsatser dras. Det råder en dissonans i upplevelsevärdena på platsen där Diversifierad och Sammanhållen är motstående värden som ofta motverkar varandra (Stoltz & Grahn 2021). Det är därför ett anmärkningsvärt resultat som berörs under metoddiskussionen nedan. Vidare kan konstateras att platsen uppvisar ett lågt resultat för Rofylld och näst högst för Sammanhållen vilka båda ofta återkommer som de två generellt mest uppskattade upplevelsevärdena (Grahn et al. 2005; Grahn & Stigsdotter 2010). I fråga om platsens restaurativa förmåga uppvisar platsen låga

resultat för både Skyddad och Naturlig som ofta anses vara de mest mentalt återhämtande upplevelsevärdena (Stigsdotter & Grahn 2011). Det gör inte automatiskt att platsen saknar restaurativa kvaliteter eller funktion (Memari et al. 2021), men det låga betyget tillsammans med platsens i övrigt socialt orienterade användning föranleder frågan om det ens vore ett rimligt krav på platsen. Min bedömning är att omgivningarna än så länge erbjuder gott om andra möjligheter för vistelse i skogs- och naturmark för såväl befintliga som framtida boende i Ulleråker.

Ur ett hållbarhetsperspektiv utgör odlandet i sig en möjlighet att bidra till FN:s globala mål 12 om hållbar konsumtion och produktion (Glad 2019:71) vilket sorterar under de försörjande ekosystemtjänsterna (Glad 2019:74). Genom att fortsatt främja biologisk mångfald och hållbara odlingsmetoder kan de identifierade värdena för dimensionen Diversifierad bevaras, vilket även har bäring på såväl reglerande som stödjande ekosystemtjänster (ibid.) genom pollinerare och den identifierade artdiversiteten på platsen. Uppsatsens fokus ligger dock snarare på de sociala/kulturella hållbarhetsaspekterna. I inledningskapitlet berördes Sveriges miljökvalitetsmål om en god bebyggd miljö och Regeringens precisering att det ska finnas god tillgänglighet till natur- och grönområden av hög kvalitet (Boverket 2019). Ett fokus på att stärka upplevelsen av Social och Kultiverad skulle kunna samverka väl med platsens redan starka Diversifierade kvalitet i enlighet med Grahn och Stoltz (2021) resonemang om att prioritera tre närliggande upplevelsevärden. Det vore därmed en strategi för att försöka öka platsens bidrag till målet om grönområden av hög kvalitet och på så sätt kunna gynna fler besökare än odlarna.

Gällande Kultiverad öppnar Stigsdotter et al. (2020:65) för att kvaliteten kan stärkas genom annat än just fontäner och statyer som rankas högt i analysverket. Detta är också min bild av Kultiverad från sammanfattningen av kvaliteterna under metodkapitlet. Genom exempelvis informationsskyltar skulle platsens tidsdjup kunna tydliggöras för besökaren. Gällande Social så skulle enklare servering, utställningar och tillgång till toaletter kunna vara tydliga sätt att stärka upplevelsen av kvaliteten. Att tillföra belysning vore också det en insats som skulle kunna stärka upplevelsen och potentiellt också öka upplevelsen av trygghet dygnet runt.

Tillsammans räknat bedömer jag detta som skäligen insatser med potential att öka den upplevda tillgängligheten till platsen såväl som ett synliggörande av områdets kulturhistoria. Att fler kan och vill ta del av odlingsområdet är positivt inte bara ur perspektivet grönområdets hälsofrämjande funktioner, utan också som en garant för att området bevaras och utvecklas. Om jag får önska fritt så skulle odlingsområden i staden betraktas som parkmiljöer och tillmätas samma status, vilket jag inte upplever att de har idag. Inte som ett krav på odlarna, men som en hyllning till de värden de skapar och potentialen dylika områden har i att berika fler människors vardag.

4.2 Metod

Analysverktyget från Stigsdotter et al. (2020) bygger på en faktoranalys från Grahn och Stigsdotter (2010) av vilka fysiska objekt eller företeelser som är starkast förknippade med respektive PSD. Begränsningen i detta är att de givetvis inte kunnat undersöka och bedöma alla tänkbara variabler i olika sorters grönområden.

Det höga resultatet för Diversifierad har identifierats genom i huvudsak variabler som rör platsens artrikedom, det vill säga relaterat till tidigare benämningen Rich in species. Min tolkning i sammanfattningen i metodkapitlet är däremot att kvaliteten Diversifierad bör betraktas som bredare än så. Detta tillsammans med att analysverktyget endast testat för kända variabler innebär en potentiell felkälla och svaghet i den här tillämpningen av metoden. Ett större urval av variabler som också i högre grad relaterar till andra miljöer än den traditionella parken vore ett sätt att öka verktygets användbarhet i fler sammanhang. Detta utgör ett potentiellt område för vidare forskning. Ett större fokus på de kvalitativa beskrivningar som jag sammanställde hade också det kunnat ge ett annat resultat.

Ytterligare en möjlig felkälla är den mänskliga faktorn där jag som inhämtat den kvalitativa datan i platsanalysen mycket väl kan ha bedömt variabler på ett felaktigt eller missvisande sätt. Som nämns i metodkapitlet utgör beskrivningarna av bedömningarna en möjlighet för läsaren själv att bedöma detta.

5. Slutsatser

En tätare stad med mindre utrymme för grönskans viktiga och nödvändiga bidrag till mänskligt välmående och hälsa är ett problem att ta på allvar. Odlandet i staden kan bidra med både nytta och nöje för odlarna. Även om resultatet från uppsatsens platsanalys inte är generaliserbart så är det tydligt att platsen har mycket att erbjuda även de besökare som inte odlar. En strategi för att motverka den dissonans i upplevelsevärdena som identifierats vore att stärka kvaliteterna Social och Kultiverad. Detta eftersom de utgör två närliggande upplevelsevärden till Diversifierad, som identifierades som den starkaste befintliga kvaliteten.

Det är vällovt att PSD som koncept eftersträvar att underlätta för evidensbaserad design, även långt utanför regelrätta vårdinrättningar, och kopplar resultat från miljöforskning till fysisk utformning. Det vore däremot ett misstag att anta att allt som görs i PSD:s namn automatiskt leder till objektiva goda resultat. Min inledande iver att mäta och väga ett odlingsområdes bidrag till andra besökare än odlarna är mer än stillat för stunden. Min personliga reflektion är att odlingsområden kanske kan få tillåtas vara lite som de är. Att det finns en charm och värde i att inte allt i en stad är planerat och ordnat ut i minsta detalj. Med detta sagt förringas inte på något sätt miljöpsykologins viktiga funktion och bidrag till att bättre förstå människan och miljöns samspel. Avslutningsvis är jag oerhört tacksam för den här möjligheten att fördjupa mig i miljöpsykologins värld, i synnerhet PSD, och bredda mina kunskaper inom utbildningen till landskapsarkitekt.

Referenser

Tryckta källor

- Appleton, J. (1975). *The Experience of Landscape*. Wiley.
- Fisher, J.D. (1984). *Environmental psychology*. 2. ed. Holt, Rinehart and Winston.
- Glad, W. (2019). Globala och lokala mål för hållbarhet. I: Forsberg, G. (red.) *Samhällsplaneringens teori och praktik*. Första upplagan. Liber. 70–76.
- Hägerhäll, C.M. (2005). Naturen i landskapsupplevelsen och landskapsupplevelsens natur. I: Johansson, M. & Küller, M. (red.) *Svensk miljöpsykologi*. Studentlitteratur. 209–226.
- Kaplan, R. & Kaplan, S. (1989). *The experience of nature: a psychological perspective*. Cambridge University Press.
- Knopf, R. (1987). Human Behaviour, Cognition, and Affect in the Natural Environment. I: *Handbook of environmental psychology*. Vol. 1. Wiley. 783–825.
- Küller, R. (2005). Miljöpsykologins uppkomst och utveckling i Sverige. I: Johansson, M. & Küller, M. (red.) *Svensk miljöpsykologi*. Studentlitteratur. 17–34.
- Nordström, M. (1994). Vårt behov av grönska : några aktuella miljöpsykologiska forskningsresultat. R14:1994. Statens råd för byggnadsforskning, Stockholm.

Artiklar

- Appleton, J. (1984). Prospects and Refuges Re-Visited. *Landscape journal*, 3 (2), 91–103. <https://doi.org/10.3368/lj.3.2.91>
- Fong, K.C., Hart, J.E. & James, P. (2018). A Review of Epidemiologic Studies on Greenness and Health: Updated Literature Through 2017. *Current environmental health reports*, 5 (1), 77–87. <https://doi.org/10.1007/s40572-018-0179-y>
- Grahn, P. & Stigsdotter, U.K. (2010). The relation between perceived sensory dimensions of urban green space and stress restoration. *Landscape and Urban Planning*, 94 (3–4), 264–275. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2009.10.012>
- Memari, S., Pazhouhanfar, M. & Grahn, P. (2021). Perceived Sensory Dimensions of Green Areas: An Experimental Study on Stress Recovery. *Sustainability*, 13 (10), 5419. <https://doi.org/10.3390/su13105419>
- Qiu, L. & Nielsen, A.B. (2015). Are Perceived Sensory Dimensions a Reliable Tool for Urban Green Space Assessment and Planning? *Landscape Research*, 40 (7), 834–854. <https://doi.org/10.1080/01426397.2015.1029445>
- Stigsdotter, U., Sidenius, U. & Grahn, P. (2020). From research to practice: Operationalisation of the eight perceived sensory dimensions into a health-

- promoting design tool. *Alam Cipta*, 13 (Special Issue 1), 57–70
<https://www.researchgate.net/publication/341621470> [2022-01-18]
- Stigsdotter, U.K. & Grahn, P. (2011). Stressed individuals' preferences for activities and environmental characteristics in green spaces. *Urban Forestry & Urban Greening*, 10 (4), 295–304. <https://doi.org/10.1016/j.ufug.2011.07.001>
- Stoltz, J. & Grahn, P. (2021). Perceived sensory dimensions: An evidence-based approach to greenspace aesthetics. *Urban Forestry & Urban Greening*, 59, 126989. <https://doi.org/10.1016/j.ufug.2021.126989>

Rapporter

- Boverket (2007). Bostadsnära natur. Boverket. <https://www.boverket.se/sv/om-boverket/publicerat-av-boverket/publikationer/2007/bostadsnara-natur/> [2022-02-14]
- Boverket (2019). God bebyggd miljö - ett miljömål med människan i fokus. Boverket. <https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/sa-planeras-sverige/nationell-planering/nationella-mal-for-planering/miljomalsarbete/god-bebyggd-miljo/> [2022-04-22]
- Delshammar, T. (2012). Stadsodling i Sverige. I: Stadsodling – reflektioner och perspektiv från SLU Alnarp. (Landskap, trädgård, jordbruk 2012:31). Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning, Sveriges Lantbruksuniversitet. <https://res.slu.se/id/publ/78574>
- FHM (2021). Psykisk hälsa och suicidprevention - lägesrapport 2020. (20144). Folkhälsomyndigheten. <https://www.folkhalsomyndigheten.se/contentassets/cf25a8b4086943bab08fb53cd25113c1/psykisk-halsa-suicidprevention-lagesrapport-2020.pdf> [2022-03-18]
- FHM (2022). Psykisk hälsa — Faktablad — Folkhälsomyndigheten. <https://www.folkhalsomyndigheten.se/psykisk-halsa/> [2022-03-18]
- Grahn, P., Stigsdotter, U. & Berggren-Bärring, A. (2005). Human issues: Eight experienced qualities in urban open spaces. *Green Structure and Urban Planning. Final Report*, 11, 240–248
- Grahn, P. & Stoltz, J. (2021). Urbana grönområden: indikatorer för hälsa och välbefinnande. *Movium. (Movium fakta, 2021:3)*
- Jansson, M. (2013). Hela staden: argument för en grönblå stadsbyggnad. (183). *Movium*. <http://www.movium.slu.se/system/files/news/9265/files/helastaden-1.pdf> [2020-03-09]
- Paldanius, A., Andersson, E.M., Ögren, M., Molnár, P. & Holm, M. (2019). Grönska i relation till hälsa. *Sahlgrenska Universitetssjukhuset, Arbets- och miljömedicin*. <http://www.amm.se/wp-content/uploads/2019/05/Gronska-i-relation-till-halsa-190509.pdf> [2022-01-18]
- Palsdottir, A.-M. (2012). Stadsodling som terapeutiskt verktyg. I: Stadsodling – reflektioner och perspektiv från SLU Alnarp. (Landskap, trädgård, jordbruk 2012:31). Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning, Sveriges Lantbruksuniversitet. 23–24. <https://res.slu.se/id/publ/78574>

- SCB (2019). Grönytor och grönområden i tätorter 2015. Övrig publicering under ämnesområde Miljö 2019:1. Statistiska centralbyrån.
https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:scb-2019-miftbr1901_pdf
- WHO (2016). Urban green spaces and health - a review of evidence. World Health Organization. <https://iris.who.int/handle/10665/345751> [2022-03-19]

Uppsatser och avhandlingar

- Berggren Barring, A.-M. & Grahn, P. (1995). Grönstrukturens betydelse för användningen: en jämförande studie av hur människor i barnstugor, skolor, föreningar, vårdinstitutioner m fl organisationer utnyttjar tre städers parkutbud. Lic. -avh Alnarp : Sveriges lantbruksuniversitet.
- Larsson, U. (2005). Ulleråker sjukhus: trädgård och park : vårdprogram. (Examensarbete). Sveriges lantbruksuniversitet.
<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:slu:epsilon-s-7945>
- Stoltz, J. (2019). Perceived Sensory Dimensions: A Human-Centred Approach to Environmental Planning and Design. (Diss). Stockholms universitet.
<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:su:diva-175525>

Länkar

- Pelling, E. (2016). 7000 lägenheter gör Ulleråker till ett av landets största byggprojekt. Mynewsdesk.
<https://www.mynewsdesk.com/se/uppsalakommun/pressreleases/minskat-antal-laegenheter-i-ulleraaker-foereslaar-plan-och-byggnadsnaemnden-1335151> [2022-02-18]
- Uppsala kommun (2016). Planprogram Ulleråker 2016. Uppsala kommun.
<https://www.uppsala.se/kommun-och-politik/publikationer/2016/planprogram-ulleraker-20162> [2022-01-12]

Kartor

- Lantmäteriet (2021) Flygbild över Ulleråker, Uppsala. Ortofoto, 0,16 m, RGBI, ruta 663_64_5050_2021. [2022-02-27]
- Uppsala kommun (2022). Kommunkarta [Interaktiv webbkarta], Uppsala.
<https://www.uppsala.se/kommun-och-politik/kartor-och-statistik/karta-over-uppsala-kommun/> [2022-02-27]

Bilaga A - Analysprotokoll

Platsanalys av Odlarföreningen Ulleråker. Analysschema baserat på Stigsdotter et al. (2020) med resultat från undersökningen. PSD:ernas förekomst graderas enligt: 0. Saknas, 1. Svag, 2. Måttlig, 3. Stark.

Se slutet av bilaga för beräkningar och övrig information.

Faktor 1 – NATURLIG: 1. Svag

<i>Variabel nedan stämmer: (0 = nej, 0,5 = delvis, 1 = ja)</i>	V	FL	V*FL	
Området har en naturkvalitet.	0,5	0,71	0,36	
Området har en vild och orörd kvalitet.	0,5	0,63	0,32	
Det finns fritt växande gräsmattor.	0	0,54	0,00	
Det är möjligt att tända en eld på området.	0,5	0,50	0,25	
Det känns tryggt att vistas i området.	0,5	0,49	0,25	Sum
Man kan vistas på området utan att möta för många människor.	0,5	0,47	0,24	V*FL
Området innehåller kuperade delar.	0,5	0,44	0,22	/ Sum
				FL =
	Sum: 3,78	1,62		0,43

Faktor 2 – KULTIVERAD: 1. Svag

<i>Variabel nedan stämmer: (0 = nej, 0,5 = delvis, 1 = ja)</i>	V	FL	V*FL	
Området är dekorerat med fontäner.	0	0,73	0,00	
Området är dekorerat med statyer.	0	0,65	0,00	
Området innehåller ett brett utbud av utländska, prydnads- och köksväxter.	1	0,65	0,65	
Området har karaktären av en stadspark.	0	0,57	0,00	
Området har olika inslag av vatten, såsom dammar och kanaler.	0	0,52	0,00	
Området är utsmyckat med blommor.	1	0,50	0,50	
Området har karaktären av ett skogsbeta.	0	0,46	0,00	
	Sum: 4,08	1,15		0,28

Faktor 3 – ÖPPEN: 0. Saknas

<i>Variabel nedan stämmer: (0 = nej, 0,5 = delvis, 1 = ja)</i>	V	FL	V*FL	
Området innehåller gräsmattor och välklippta gräsytor.	0	0,87	0,00	
Det är möjligt att få en överblick, med vyer över omgivningarna.	0,5	0,78	0,39	
Gräsmattorna är klippta.	0,5	0,76	0,38	
Området har gräsplaner för fotboll.	0	0,68	0,00	
Området har grusplaner för fotboll.	0	0,50	0,00	
Fotbollsplanerna är upplysta.	0	0,48	0,00	
Området har små bollplaner på asfalt.	0	0,47	0,00	
Det finns duschar och omklädningsrum.	0	0,43	0,00	
	Sum: 4,97	0,77		0,15

Faktor 4 – SOCIAL: 1. Svag

<i>Variabel nedan stämmer: (0 = nej, 0,5 = delvis, 1 = ja)</i>	V	FL	V*FL	
Det är möjligt att ta del av underhållning, som en parkkonsert.	0	0,94	0	
Det är möjligt att se utställningar.	0	0,92	0	
Det finns restaurang eller enklare uteservering inom området.	0	0,89	0	
Det finns marknadsstånd, kiosker, etc. att handla från.	0	0,78	0	
Det finns gott om människor och rörelse inom området.	0,5	0,74	0,37	
Området innehåller vägar och grusvägar.	0,5	0,72	0,36	
Området har speciella parkdjur som svanar, ankor och hjortar.	0	0,66	0	
Området har generellt bra belysning.	0	0,64	0	
Vägarna är väl upplysta.	0	0,63	0	
Det finns tillgång till toaletter.	0	0,60	0	
Området har vindskyddade platser.	1	0,59	0,59	
Det finns soliga platser.	1	0,54	0,54	
Det finns skuggiga platser.	1	0,52	0,52	
Området har ett flertal sittplatser och bänkar.	1	0,50	0,5	
Det känns tryggt att vistas i området.	0,5	0,44	0,22	
Det finns bord och bänkar.	1	0,38	0,38	
Området har hårdgjorda vägar och stigar av ex. asfalt och betongplattor.	0,5	0,33	0,17	
	Sum: 10,82	3,65	0,34	

Faktor 5 – SAMMANHÅLLEN: 2. Måttlig

<i>Variabel nedan stämmer: (0 = nej, 0,5 = delvis, 1 = ja)</i>	V	FL	V*FL	
Området upplevs som rymligt och fritt.	0	0,89	0	
Det är möjligt att hitta områden som inte korsas av vägar och stigar.	0	0,87	0	
Området har många träd.	1	0,58	0,58	
Det är möjligt att hitta platser där en grupp människor kan samlas.	1	0,52	0,52	
Området har vindskyddade platser.	1	0,49	0,49	
Det finns soliga platser.	1	0,44	0,44	
Det finns skuggiga platser.	1	0,42	0,42	
	Sum: 4,21	2,45	0,58	

Faktor 6 – DIVERSIFIERAD: 3. Stark

<i>Variabel nedan stämmer: (0 = nej, 0,5 = delvis, 1 = ja)</i>	V	FL	V*FL	
Man kan upptäcka flera djur, såsom fåglar och insekter.	1	0,97	0,97	
Området består av naturliga växt- och djurpopulationer.	0,5	0,96	0,48	
Det finns många inhemska växter att studera.	1	0,87	0,87	
	Sum: 2,80	2,32	0,83	

Faktor 7 – SKYDDAD: 1. Svag

Variabel nedan stämmer: (0 = nej, 0,5 = delvis, 1 = ja)	V	FL	V*FL	
Området innehåller många buskar.	1	0,93	0,93	
Området har djur som barn och vuxna kan mata och klappa.	0	0,87	0	
Det finns sandlådor.	0	0,77	0	
Det finns lekutrustning, såsom gungor, rutschkanor, etc.	0	0,73	0	
Det är möjligt att betrakta människor som är aktiva, leker eller idrottar.	0,5	0,58	0,29	
Det känns tryggt att vistas i området.	0,5	0,57	0,29	
Det finns bord och bänkar.	1	0,36	0,36	
	Sum: 4,81	1,87	0,39	

Faktor 8 – ROFYLLD: 1. Svag

Variabel nedan stämmer: (0 = nej, 0,5 = delvis, 1 = ja)	V	FL	V*FL	
Området är tyst och lugnt.	0,5	0,94	0,47	
Det finns inga cyklar i området.	0,5	0,89	0,45	
Man kan vistas på området utan att möta för många människor.	0,5	0,84	0,42	
Det finns ** gott om människor och rörelse inom området.	0,5	-0,78	-0,39	
Det finns inga mopeder.	0	0,74	0,00	
Det är ** möjligt att betrakta människor som är aktiva, leker eller idrottar.	0,5	-0,69	-0,35	
Området är rent och välskött.	0,5	0,60	0,30	
Det finns inget trafikbuller från omgivningarna.	1	0,57	0,57	
Det känns tryggt att vistas i området.	0,5	0,50	0,25	
	Sum: 3,61	1,72	0,48	

** Variabelns laddning är negativ i relation till denna faktor, om man lägger till ett (inte) förtydligas detta förhållande.

V: Variabelns grad av överensstämmande med platsen.

FL: Variabelns faktorladdning, enligt analys från Grahn och Stigsdotter (2010), uttrycker hur stor påverkan variabeln har för upplevelsen av faktorn.

V*FL: Graden av överensstämmande viktat mot FL för att avgöra variabelns betydelse.

Sum V*FL / Sum FL: Summan av V*FL dividerad med summan av FL för att normalisera för ett ojämt antal variabler hos respektive faktor. Resultatet avgör betyget enligt nedan.

Betyg för PSD:ens förekomst:

0. Saknas: 0–0.25
1. Svag: 0.26–0.50
2. Måttlig: 0.51–0.75
3. Stark: 0.76–1.00

Publicering och arkivering

Godkända självständiga arbeten (examensarbeten) vid SLU publiceras elektroniskt. Som student äger du upphovsrätten till ditt arbete och behöver godkänna publiceringen. Om du kryssar i **JA**, så kommer fulltexten (pdf-filen) och metadata bli synliga och sökbara på internet. Om du kryssar i **NEJ**, kommer endast metadata och sammanfattning bli synliga och sökbara. Även om du inte publicerar fulltexten kommer den arkiveras digitalt. Om fler än en person har skrivit arbetet gäller krysset för samtliga författare. Du hittar en länk till SLU:s publiceringsavtal på den här sidan:

- <https://libanswers.slu.se/sv/faq/228316>.

JA, jag/vi ger härmed min/vår tillåtelse till att föreliggande arbete publiceras enligt SLU:s avtal om överlåtelse av rätt att publicera verk.

NEJ, jag/vi ger inte min/vår tillåtelse att publicera fulltexten av föreliggande arbete. Arbetet laddas dock upp för arkivering och metadata och sammanfattning blir synliga och sökbara.